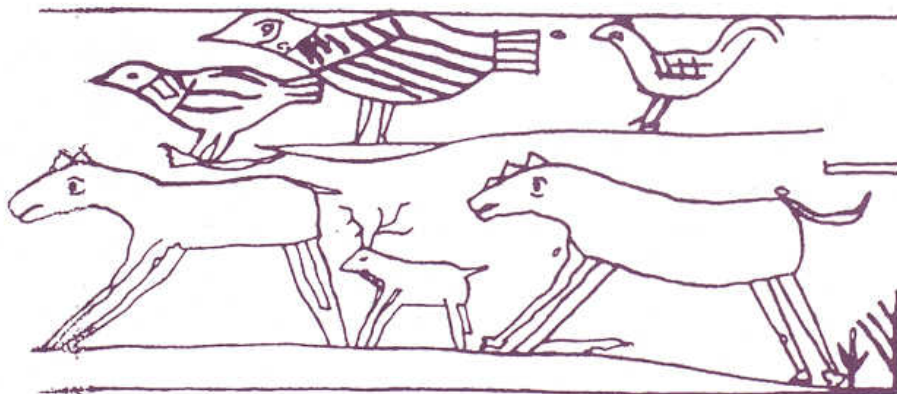

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

- Z OBSAHU: O. DANGLOVÁ: Zoomorfné prvky v ľudovej dekoratívnej tradícii
D. BELKO: Prútkarstvo: história a súčasnosť
P. V. BOHLMAN: Židovské piesne o smrti v Strednej a Východnej Európe
Z. PROFANTOVÁ: Mentality and Historical Memory

Na obálke:

1. strana: *Detail zoomorfného motívu výzdoby pastierskej palice. Archív grafickej dokumentácie SNM Martin. K článku O. Danglovej: Zoomorfné prvky v ľudovej dekoratívnej tradícii.*

Preklady resumé: PhDr. Svatava Šimková

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Slovakia.

This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, book reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Distributed by:

Slovak Academic Press, Ltd.,
P. O. Box 57, Nám. Slobody 6
810 05 Bratislava
Slovakia

Electronic version accessible via Internet
URL <http://www.elis.sk>

HLAVNÝ REDAKTOR

Dušan Ratica

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Tatiana Krupová
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Ľubica Droppová, Božena Filová, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Eva Krekovičová, Jan Krist, Milan Leščák, Martin Mešša, Magdaléna Paríková, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

Slovenský národopis

4

47/1999

OBSAH

ŠTÚDIE

- D a n g l o v á, Oľga: Zoomorfne prvky v ľudovej dekoratívnej tradícii 315
- B e l k o, Dušan: Prútkarstvo: história a súčasnosť 340
- B o h l m a n, Philip V.: Židovské piesne o smrti v Strednej a Východnej Európe 363
- P r o f a n t o v á, Zuzana: Mentality and Historical Memory (in English) 382
- III. Valné zhromaždenie Národopisnej spoločnosti (Hana H l ô š k o v á) 428
- Medzinárodná konferencia Nápoje v minulosti a prítomnosti Slovenska (Rastislava S t o l i č n á) 431
- Civilizačná teória sociologického outsidera (Juraj P o d o b a) 432
- Times, Places, Passages 438
- DISKUSIA
- P o d o b a, Juraj: Ad: Etnická identita z pohľadu etnológie 390
- MATERIÁLY
- O n u f r á k o v á, M.: K spôsobu života a práce hercov 393
- VYHRADENÉ PRE
- DAGMAR KLÍMOVÚ 408
- ROZHLADY-SPRÁVY-GLOSÝ
- Za PhDr. Milanom Kiripolským (Štefan M r u š k o v i č) 413
- Kliment Ondrejka sedemdesiatročný (Štefan C i f r a) 415
- Prof. Dr. Leander Petzoldt jubiluje (Zuzana P r o f a n t o v á) 416
- Problémy medzigeneračného prenosu hodnôt kultúry (Magdaléna P a r í k o v á) 420
3. celoslovenský seminár etnológov-múzejníkov (Regina V i d o v á) 424
- Medzinárodný seminár "Chorvátske čipky v Európe" (Oľga D a n g l o v á – Juraj Z a j o n c) 426
- RECENZIE-ANOTÁCIE
- Slovník ľudových stereotypov a symbolov (Zuzana P r o f a n t o v á) 440
- J. Čapo Žmegač (Ed.): Etnografija (Ján B o t í k) 442
- J. Botík: Tam zložili aj svoje kosti (Monika V r z g u l o v á) 443
- Ostjüdische Märchen (Gabriela K i l i á n o v á) 444
- Z. Beňušková a kol.: Tradičná kultúra regiónov Slovenska (Ján B o t í k) 446
- S. Niebrzegowska: Polski sennik ludowy (Zuzana P r o f a n t o v á) 447
- Märchen und Lieder der Roma (Eva K r e k o v i č o v á) 449
- P. J. Polanskij: Tíživé mlčení (Zuzana K u m a n o v á) 451
- R. Castel: A szociális kérdés alakváltozásai (Gabriela D u d e k o v á) 454
- B. Kopczyńska-Jaworska: Łódź i inne miasta (Peter S a l n e r) 456
- P. Breier – J. Spitzer: Ako zomiera mesto (Peter S a l n e r) 456
- J. Mlynarčík a kol.: Chlebnice v premenách času (Juraj L a n g e r) 457
- Anotácie
- OBSAH 47. ROČNÍKA 461

CONTENTS

STUDIES

- D a n g l o v á, Oľga: Zoomorphic elements in folk decoration tradition 315
- B e l k o, Dušan: Past and present of dowsing. 340
- B o h l m a n, Philip V.: Jewish songs about death in Central and Eastern Europe 363
- P r o f a n t o v á, Zuzana: Mentality and historical memory (in English) 382

DISCUSSION

- P o d o b a, Juraj: Ad: Ethnical identity from the point of view of ethnology 390

MATERIALS

- O n u f r á k o v á, Miriam: To the way of life and work of the actors 393

RESERVED FOR

- DAGMAR KLÍMOVÁ 408

NEWS-HORIZONS-GLOSSARY

- An obituary for PhDr. Milan Kiripolský (Štefan M r u š k o v i č) 413

- Kliment Ondrejka as 70-years old (Štefan C i f r a) 415
- Jubilee of Prof. Dr. Leander Petzoldt (Zuzana P r o f a n t o v á) 416
- The problems of intergeneration transmission of values of culture (Magdaléna P a r í k o v á) 420
- III. All-Slovakia seminar of ethnologists from museums (Regina V i d o v á) 424
- International seminar "Croatian embroideries in Europe" (Oľga D a n g l o v á – Juraj Z a j o n c) 426
- III. general meeting of Národopisná spoločnosť (Hana H l ô š k o v á) 428
- International conference "Drinks in the past and the presence of Slovakia" (Rastislava S t o l i č n á) 431
- Civilisation theory of sociological outsider (Juraj P o d o b a) 432
- Times – Places – Passages 438

- BOOKREVIEWS-ANNOTATIONS 440
- CONTENTS OF THE 47th VOLUME 463

Erráta:

Redakcia Slovenského národopisu sa ospravedľňuje jubilantke PhDr. VIERE URBAN-COVEJ, DrSc., za nesprávne uvedenie dátumu narodenia v článku v č. 2-3/1999, s. 254. Správne – 15. 6. 1929.

Zároveň sa ospravedľujeme autorke O. DANGLOVEJ za chybné uvedenie autora správy *Výstava fotografií sakrálnych objektov* (Marta Botíková) v č. 2-3/1999, s. 274-275. Autorkou je O. Danglová.

AUTORI:

Mgr. Dušan Belko, Muzeologický kabinet, Slovenské národné múzeum-NMC, Vajanského nábr. 2, 814 36 Bratislava, Slovakia

Prof. Dr. Philip V. Bohlman, Department of Music, The University of Chicago, 1010 E. 59th Street, Chicago, Illinois 60637, USA

Mgr. Oľga Danglová, CSc., Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 81364 Bratislava, Slovakia

PhDr. Zuzana Profantová, CSc., Ústav etnológie SAV, Jakubovo nám. 12, 81364 Bratislava, Slovakia

PRÚTKARSTVO: HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ

DUŠAN BELKO

Mgr. Dušan Belko, Muzeologický kabinet SNM – NMC, Vajanského nábrežie č. 2, 814 36 Bratislava

This is a study of the past and present of dowsing – a phenomenon, which is most probably rooted in ancient human experience. In the first part of the study, the writer deals with cultural and historical sources of our knowledge about this phenomenon. He shows how it developed during successive historical ages – antiquity, the Middle Ages and modern history, and also compares the practice of dowsing in far-flung areas, such as China, the Near East and Europe. In the second part of the study, the writer attempts to present the results of an analysis of the contemporary practice of dowsing in modern societies. Moreover, he attempts to describe, conceptualise and interpret this often publicly discussed phenomenon from the point of view of dowsers themselves.

Kľúčové slová: prútkarstvo, biolokácia, virgula, kyvadlo
Key words: dowsing, biolocation, virgule, pendulum

Zaujímavým, odbornej i laickej verejnosti relatívne známym fenoménom¹ – ktorý v princípe využíva každý praktik (človek skúsený a zručný v tej-ktorej sfére aktivít), disponujúci tzv. mimoriadnymi schopnosťami – je *prútkarstvo*, resp. *prútikarstvo*.² Existuje viacero definícií,³ snažiacich sa verbálne vymedziť, čo je to prútkarstvo, na čom sa zakladá princíp jeho fungovania, aká je sféra uplatnenia v praxi atď., popisujúcich však zväčša parciálne, najmarkantnejšie sa manifestujúce symptómy tohto fenoménu. V súčasnej dobe je azda najprecíznejším verbálnym vyjadrením typických znakov *prútkarstva* definícia z polovice 80. rokov 20. storočia (oficiálne prijatá v Záhrebe na VI. medzinárodnom kongrese o výskume psychotroniky, zaoberajúcom sa aj prezentovanou problematikou),⁴ podľa ktorej *prútkarstvo* predstavuje špecifickú formu *bioindikácie*,⁵ tzv. *biolokáciu* – čo je novšie internacionálne označenie, pregnantnejšie vystihujúcejšie princíp fungovania fenoménu prútkarskej reakcie. Pod prezentovaným termínom sa rozumie “schopnosť ľudského organizmu detegovať a interpretovať informácie o teréne a jeho okolí prostredníctvom fyzikálnych polí, prípadne s využitím viac či menej rozvinutej biotelegnostickej⁶ schopnosti” (PSYCHOTRONIKA – ZÁKLADNÉ POJMY, ZÁSADY A PROLEGOMENA 1985: 122). Vyjadrené tautologickou haplózou: jednotlivec s potenciou biolokácie sa v zásade orien-

tuje predovšetkým na tzv. extrasenzorické prijímanie údajov o určitej lokalite, súvisiace buď s vhodnosťou, častejšie však s nevhodnosťou toho-ktorého miesta pre daného človeka. Napokon vyhľadávanie istých pásiem nevhodných pre dlhodobý pobyt ľudského organizmu (označovaných v dnešných časoch najčastejšie ako tzv. *geopatogénne zóny*)⁷ je viacmenej všeobecne známe už aj u nás, ba stalo sa v súčasnosti priam módou pre časť našej populácie.

Hoci je *prútkarstvo* mimoriadne populárne u časti (a to nielen) slovenského obyvateľstva práve v dnešnej dobe (aj to neraz iba z dôvodu uspokojivej pekuniárnej zábezpeky), vonkoncom nepredstavuje nejaký nový jav, ktorý sa objavuje azda iba v súčasnosti ako akási forma šarlatánstva – ako to neraz mylne komentujú v rôznych časopiseckých poradniach či iných masmediálnych reláciách redaktori, pravdepodobne však nevelmi poznajúci podstatu danej problematiky. Schopnosť detegovať rozmanité, ale pritom celkom konkrétne informácie o teréne prostredníctvom prútika (či iného inštrumentu), je fenoménom veľmi starej datácie, vychádzajúcim s najväčšou probabilitou z prastarej ľudskej empirie, keďže ho človek zakalkuloval do svojho poznania takmer vo všetkých známych kultúrach. Vyjadrené precíznejšou verbálnou formou: záznamy o aplikácii prezentovanej ľudskej habilita nachádzajú bádatelia v rôznych dejinných epochách, ako i v navzájom vzdialených regiónoch. Napokon uvedený fakt, že *prútkarstvo* má svoje korene v skúsenosti (ako v jednom z najhodnotnejších informačných zdrojov poznávania), nepotvrdzujú iba mnohí výskumníci zaoberajúci sa problematikou metapsychológie – ergo popri inom aj okruhom otázok, súvisiacich s doteraz nedostatočne verifikovanými psychickými schopnosťami človeka, ktoré zatiaľ nemožno explikovať na základe dosiaľ známych zákonitostí biopsychických procesov a fyzikálneho pohybu – ale poukazuje naň aj významná slovenská etnografka E. Horváthová konštatovaním, že “empirické skúsenosti ukazujú, že niektorí jednotlivci majú v rôznej miere vrodenný cit pre rozlíšenie rozdielov v štruktúre určitých prírodných materiálov, ktorý im umožňuje zistiť najmä výskyt podzemných prameňov” (HORVÁTHOVÁ 1995: 96); i autor hesla ‘*proutkarství*’ v *Malé československé encyklopedii* (publikovanej ešte pred spoločensko-politickými zmenami v novembri 1989), podľa ktorého je *prútkarstvo* „založené na psychickej citlivosti osôb /tzv. prútkarov/ k zmenám fyzikálnych polí, spravidla je podložené i prospektorskými skúsenosťami“ (MČE 1987: 132).

Po nevyhnutnom úvode však prejdeme priamo k prvej z dvoch rámcových myšlienok prezentovaného príspevku – ku kultúrnohistorickému kompendiu o existencii fenoménu *prútkarstva*. Našu kognitívnu exkurziu za dejinnými faktami začneme v krajine pre nás exotickú, priestorovo i kultúrne značne vzdialenú, v Ríši stredu. Podľa viacerých údajov totiž za všeobecne “najstaršiu známu správu o prútkarstve sa považuje obraz čínskeho cisára Kuang Yü, ktorý panoval v rokoch 2205-2197 pr. n. l. Na dochovanom obrázku drží v jednej ruke akúsi vidlicu v tvare písmena ypsilon – prútk” (BIENIK 1991: 5; porov. HOOVER 1992: 25; JANČA 1992: 63; TELÚCH 1994: 7). Práve v tomto období, či presnejšie začiatkom 3. tisícročia A. C. vstupuje do čínskej histórie kultúra Lung-šan, povestná predovšetkým svojimi legendárnymi vládcami Fü-Si, Šen-Nung a Chuang-Ti. Podľa iných prameňov už v tejto starovekej ére čínskych dejín, “za cisára Fü platil zákon, ktorý zakazoval budovať nové stavby na miestach, kde sa pohol indikátor v ruke cisárskeho prútkára” (SAGMEISTER 1992: 14; porov. BIENIK 1991: 74). Takéto lokality, resp. celé zemské pásma nevhodné pre dlhodobý pobyt ľudského organizmu (ale i pre väčšiu časť fauny) sa v Číne označovali a dodnes označujú ako tzv. *dračie žily* (resp. *dračie chodníky*), čo je síce pre Európanov kuriózne, exotikou zaváňajúci, ale pritom sémanticky kongruentný pojem s termínom (v našom regióne omnoho známejším; porov. precedentnú pasáž) *geopatogénne zóny* – GPZ.

I keď je dátacia faktickej aplikácie *prútkarstva* niekedy relatívne sporná, na základe staročínskych skriptúrnych dokladov o energetických teóriách (*čchi*,⁸ *dračie žily*) môžeme takmer s istotou predpokladať, že efekt tzv. *biolokácie* bol v Ríši stredne prakticky využívaný najneskôr v 2. stor. A. C. (podrobnejšie informácie porov. BIENIK 1991: 7; SAGMEISTER 1992: 81). Taktiež je evidentné, že profesionálnym praktikom (*cisárskym prútkarom*) sa pripisovala i dispozícia akejsi divotvornej hability (*biotelegnózie*; podrobnejšie údaje porov. v pozn. č. 6), a tak možno *prútkarstvo* v širšom zmysle slova priradiť k tzv. manticým umeniam.⁹

S fenoménom *prútkarstva* a *dračích žíl* (*dračích chodníkov*) úzko súvisí aj iné starodávne čínske učenie, tzv. *feng šuej* (uvádzame len aproximatívne pomenovanie, pretože rôznosť označení, resp. transkripcia čínskeho názvu tohto tradičného umenia do európskych jazykov je i v zahraničnom, aj v našom písomníctve značná: napr. *feng-shui*, *feng-shu*, *feng-šui*, *feng-šu*, *feng-čua* atď.). *Feng šuej* znamená niečo ako *umenie umiestňovania*, čo je možné interpretovať aj ako umenie utvárania harmonicky vyváženého prostredia, ktoré je následne zdrojom pozitívnej energie a zdravia človeka. Pôvodne umenie umiestňovania (*feng šuej*) vzniklo z potreby vyhľadávania najvhodnejšieho miesta na pochovanie človeka (starí majstri *feng šuej*, teda akísi 'geomanti', pri tomto postupe napr. používali veštecký kompas s názvom *luo pchan*). V súčasnosti slávi *feng šuej* obrovský boom predovšetkým v západných krajinách (začalo však prenikať už aj k nám), kde bohatí a mocní tohto sveta sa snažia i takýmto spôsobom 'ozdraviť' prostredie, v ktorom žijú. Pre spoznanie starodávneho učenia *feng šuej* sa realizujú i viaceré prednášky a kurzy (informácie na nich sú však neraz podávané vo veľmi skreslenej a zjednodušenej podobe; v súčasnej dobe sú ich hlavnými protagonistami u nás predovšetkým manželia Jadryšnikovci) a postupne sa o prezentovanej problematike vydávajú aj rozsiahle publikácie,¹⁰ v ktorých eventuálny záujemca iste nájde dostatok podrobnejších údajov.

Z Ďalekého východu sa prenesme na opačný koniec ázijského kontinentu, do Palestíny (z gréc. Gé Palaistiné, čiže Krajina Filištíncov; názov regiónu však zahŕňa širší priestor, nielen samotné Filištínsko, ale tiež Galileu, Samáriu, Pereu, Izrael a Judeu), do krajiny, kde fenomén *prútkarstva* takisto nebol neznámym úkazom, o čom svedčia viaceré pasáže niektorých starozákonných biblických spisov. V svätopisoch Izraelitov (kanonizovaných textoch Starého zákona), ktoré mali v priebehu posledných dvoch tisícročí evidentný vplyv na utváranie európskej duchovnej (ale i hmotnej) kultúry, existujú mnohé záznamy o niektorých ideách o jednotlivcoch disponujúcich akousi supranaturálnou mocou.¹¹ Popri iných textových pasážach môžu byť napr. aj biblické opisy uvoľnenia prameňa vody úderom Mojžišovej palice (porov. Ex 17, 5-6; Nm 20, 8-11) podľa niektorých autorov (porov. napr. BIENIK 1991: 7; ZÍBRT 1908: 34) akýmsi dokladom, že hebrejské etnikum bolo oboznámené s efektom *biolokácie*. Dokonca možno konštatovať, že starovekým Izraelitom bola známa aj habilita človeka detegovať informácie o vonkajšom, ale i vnútornom prostredí bez využitia bežných ľudských zmyslov (tzv. *bioindikácia*; porov. úvodnú pasáž, resp. i pozn. č. 5 a 6), realizovaná často prostredníctvom nejakého inštrumentu (napr. palice), pretože v *Knihe proroka Ozeáša* existuje v tomto kontexte záznam: "Svojho dreva sa dopytuje a jeho palica mu veští" (Oz 4, 12).

K uvedeným informáciám je však zároveň potrebné poznamenať, že hagiografy (a to nielen biblické) majú popri vonkajšom, teda zjavnom slovnom zmysle, aj mnohé ďalšie vnútorné významové roviny (napr. alegoricko-symbolickú, morálnu, anagogickú), ba dokonca implicitne umožňujú aj ezoterickú exegézu, ktorá je určená len skutočným zasvätencom. Z tohto aspektu potom prezentované kanonizované texty Starého zákona, ktoré reprezentujú tiež čiastku posvätných spisov, popisujúce napr. uvoľnenie prameňa vody

úderom Mojžišovej palice, sa nemusia vnímať iba ako hľadanie vody, ba ani dopytovanie sa palice v Ozeášovom prorocktví len ako veštenie – ako aj ďalšie, v našom príspevku ani neuvádzané biblické pasáže o mnohých iných fenoménoch – ale môžu sa interpretovať (a aj sa vysvetľujú) v omnoho širšom význame a súvislostiach, ktoré sú v konečnom dôsledku veľmi vzdialené kurantnej profanizujúcej explikácii, založenej na doslovnej percpcii verbálneho textu.

Z ázijského kontinentu sa teraz preniesieme na európsky svetadiel, a to do obdobia faktického starovekého svetového impéria, Rímskej ríše, ktorá svojou rozlohou, ako i vzájomným prepojením, vytvárala priaznivé podmienky pre konvekciu rozličných vplyvov spirituálneho charakteru, od krajín Orientu až po západné oblasti veľríše. O racionalizme i pragmatizme starých Rimanov sa už napísalo kvantum kníh, ale pritom sa neraz zabúda, akú funkciu zohrávala v ich religióznych ideách mágia. Napriek nepochybne racionálnejšie orientovaným povahovým črtám – ktoré však niektorí autori značne hyperbolizujú – ako bolo možno v tej dobe príznačné pre príslušníkov iných etník, takisto aj Rimania túžili dozvedieť sa, čo ich v budúcnosti očakáva,¹² na čo využívali rozmanité metódy divinačného charakteru.

Rimania v zásade poznali tie isté spôsoby veštenia ako starí Gréci¹³ a osvedčené divinačné postupy (ako aj ich realizátorov) dokonca i klasifikovali. Napríklad slávny rímsky rečník Markus Tullius Cicero vo svojom spise *De divinatione* (*O veštení*), v ktorom sa však pri prezentovanom roztriedení pridržal “Platóna, rozoznáva dva druhy veštenia: prvé je odborné a spočíva vo vysvetľovaní znamení poskytovaných vtákmi, vnútornosťami obetí, v ťahaní žrebu atď.; druhé je prirodzené, súvisí s dušou proroka alebo prorokyne priamo osvietenej božstvom. Prvé možno nazývať umelým alebo induktívnym; druhé vnuknutým alebo intuitívnym... druhý spôsob, *mantiké*, ktorý Platón uznával oveľa väčšími ako prvý, spočíval v akomsi delíriu alebo extáze /po grécky *mania*, po latinsky *furor*/. Vyznačovali sa ním proroci: napríklad Bakis, ale najmä prorokyne, Sibyly a Pýtie, ktorým vraj božstvo dávalo vnuknutie priamo, a nie prostredníctvom znamení. Vyznačovali sa ním aj ‘snívajúci’, ktorí dostávali zjavenie v spánku” (FLACELIÈRE 1977b,a: 455, 454). Špeciálnej pozornosti sa však u starých Rimanov tešila *haruspicinae disciplina*, teda metóda haruspikov, založená na skúmaní pečeni obetných zvierat. Niektorí autori v tomto kontexte uvádzajú aj tvrdenia, že kým “si starí Rimania či Gréci postavili osadu, vybudovali najprv na vyhladnutom mieste ohradu pre ovce. Nechali ich tam rok či dva pást. Potom niekoľko oviec zabili a vyňali im pečeň. A osadu tam postavili len vtedy, keď boli všetky pečene zdravé” (SAGMEISTER 1992: 18; porov. BIENIK 1991: 75). Tým s veľkou pravdepodobnosťou chceli predchádzať umiestneniu svojich obydli na miestach zdravotne či inak nevhodných pre trvalý pobyt ľudí. Oveľa podrobnejšie popisuje spôsob určovania vhodnej či nevhodnej lokality pre stavbu mesta – prostredníctvom obhliadky vnútorností oviec a dobytka pasúceho sa na parcelách potencionálneho urbárneho staveniska – Vitruvius Pollio, pôsobiaci ako architekt starého Ríma za čias imperátora Gaia Octaviana (cisára Augusta), vo svojom spise *De architectura* (bližšie porov. napr. aj BIENIK 1991: 75). Zdá sa teda, že ide o akúsi analógiu fenoménu (ktorý sme naznačili už v predchádzajúcom texte o Ríši strediu) starovekých čínskych cisárskych zákonov, zakazujúcich budovať nové stavby na tzv. *dračích žilách* (porov. precedentnú pasáž). Rimania však nehľadali len vhodné miesta pre svoje obydli, ale pomocou lieskových prútov hľadali profesionálni rímski studniari predovšetkým vodu – starorímski *aquileges* vykonávali uvedenú činnosť ako samostatnú živnosť (porov. HORVÁTHOVÁ 1995: 96); vyhľadávanie vody touto metódou sa však spomína napr. aj u starých Grékov, Skýtov a Germánov; za akéhosi reprezentanta uvedeného postupu spomedzi galérie bohov rímskeho panteónu možno považovať boha mestskej brány,

vchodov a východov, začiatku a času Janusa, ktorý “s palicou v ruke otvára pramene” (ZÍBRT 1908: 34), ale zároveň aj Nájady, nymfy riek, stojatých vôd a prameňov mali ako svoj atribút prút. Ba dokonca, v roku 371 P. C. za vlády kresťanského cisára Valenia, “sa pomocou kyvadla a abecednej tabuľky pokúšali nájsť meno budúceho Cézara” (HOOVER 1992: 25-26; podrobnejšie dáta porov. napr. aj CAVENDISH 1994: 51-52), čo je v zásade kongruentný údaj so správou v *Knihe proroka Ozeáša* o habilitate človeka detegovať informácie o vonkajšom či vnútornom prostredí bez využitia bežných ľudských zmyslov prostredníctvom nejakého indikátora, napr. palice, prútika, sférického kyvadla a podobne (porov. precedentnú pasáž o Palestíne; resp. priamo Oz 4, 12).

Nielen v starovekej epoche, ale i v éone európskeho stredoveku bolo známe *prútkarstvo*, resp. jeho formy u viacerých etníc, v niektorých prípadoch (najmä v germanofónnych regiónoch) dokonca aj ako živnosť (podrobnejšie údaje uvedieme v nasledujúcej pasáži). Z nášho pohľadu je zaujímavé, že aj v slovanskom materiáli (ktorý je nám kultúrne najbližší i najznámejší) z tohto obdobia nachádzajú bádatelia dôkazy o jestvovaní ideí o jednotlivcoch (*prútkaroch*), disponujúcich takouto potenciou magického charakteru, teda habilitou *prútkarstva*. V predchádzajúcom texte sme už spomenuli, že *prútkarstvo* sa v širšom zmysle slova priraduje k tzv. mantickým umeniam. Hoci niektorými autormi je fenomén *prútkarstva* úzko vymedzovaný iba ako zvláštna a neverifikovaná metóda vyhľadávania spodnej vody, rudných ložísk, resp. i pokladov, prostredníctvom špeciálneho prúta (tzv. *siderizmus*), evidentne nebol tento osvedčený postup detekcie informácií o rozmanitých, bežným pohľadom neviditeľných predmetoch či javoch, aplikovaný len v prezentovanom zmysle. *Prútkar* v zásade vystupoval ako akýsi taumaturgos, schopný odhaľovať svojim ‘zázračným prútom’ mnohé skryté tajomstvá (porov. napr. aj uvedený výrok proroka Ozeáša, či veštenie mena budúceho rímskeho cisára). V *prútkarskom* umení sa však neuplatňoval iba *prútk* (zhotovovaný najčastejšie z liesky, jelše či vrby vzhľadom na ich relatívne značnú elasticitu), ale využíval sa aj ďalší typ detekčného inštrumentu – *kyvadlo*, niekedy označované i ako *siderické* (t. j. z lat. *hviezdne*) *kyvadlo*, vyrábané ako závesné zariadenie, ktoré tvorilo závažie a takmer vždy i samostatný záves. Kyvadlo ako formu diagnostického nástroja aplikovali na rôzne účely i starí Slovania, čiže možno konštatovať, že ani našim slovanským predkom nebol tento špecifický druh vešteckého umenia neznámy, ako o tom svedčia doklady (napr. z Poľska či z východoslovanských krajín) zo stredovekej éry európskej histórie. Zo staroslovanského (ale i neskoršieho) obdobia totiž existujú záznamy, že ako kyvadlo sa napr. používalo aj sito (tzv. *koskinomancia*) zavesené držadlom alebo nitou za prst, eventuálne ako záves mohli slúžiť i nožnice zabodnuté do sita, pričom palec ruky sa vkladal do otvoru v rukoväti týchto nožníc. Hádalo, resp. veštilo sa z pohybov a otáčania sita, pričom prostredníctvom *koskinomancie* sa dokonca pátralo napr. aj po zlodejovi tým spôsobom, že ak sa sito po zdvihnutí do vzduchu otáčalo, tak potvrdzovalo podozrenie na určitú osobu (porov. HOLUBY 1958: 268; VÁŇA 1990: 242; VPSKZS 1991: 220).

V prelomovej epoche neskorého európskeho stredoveku a začiatku novoveku, v dobe obrovských sociokultúrnych premien, vzrastá aj počet jednotlivcov, zaoberajúcich sa za pomoci tzv. *čarovného prútika* (eventuálne známeho ako *veštecká palica*, resp. i pod názvami v iných lingválnych skupinách, napr. latinským výrazom *virgula divinatoria* či analogickými nemeckými pomenovaniami *Wünschelrute* a *Fragerute*) predovšetkým hľadaním vody, ale i rôznych pokladov, vzácnych či menej ušľachtilých kovov, zlodejov, vrahov atď. V nemeckých krajinách celkom bežne vykonávali prostredníctvom *virgule*¹⁴ – používali ich nielen na detekciu smeru zlatonosných a striebronosných žíl, ale aj pri prospekcii iných nerastných surovín, napr. nových solných a neskôr i uhoľných ložísk – vyhľadávanie ďalších banských nálezísk až do konca 18. storočia (v niektorých regiónoch príležitostne

dokonca až do polovice 19. stor.) ako samostatnú profesiu špecializovaní baníci, tzv. *Ruthengängerer* (porov. HOLUBY 1958: 267; HORVÁTHOVÁ 1995: 96). Repräsentujú tak akýsi modernejší variant starovekých profesionálnych *prútkarov* (porov. napr. text o čínskych cisárskych prútkaroch či o profesionálnych rímskych studniaroch, tzv. *aquileges*). Z literárnych prameňov je evidentné, že *prútkari* jestvovali aj v iných krajinách Európy, a to nielen západne od územia Slovenska (napr. v Čechách, Anglicku, Francúzsku), ale i priamo u nás. V 14.-15. stor. sa začalo v celej strednej Európe čoraz viac aplikovať používanie virgúl pri viacerých aktivitách a z dôb najväčšieho rozkvetu stredoslovenských baníckych miest pochádzajú i záznamy o činnosti *prútkarov*, pričom je zaujímavé, že na rozdiel od bežných prútkov z dreva (jelša, vŕba, lieska) používali aj kovové (medené) virgule, aplikácia ktorých sa k nám z najväčšou pravdepodobnosťou dostala už v priebehu vpádu Tatárov (tzv. *mongolský prútk*; mosadzné virgule sa však počas 17. a 18. stor. využívali i v ďalších európskych krajinách; podrobnejšie informácie porov. v nasledujúcej pasáži, resp. v pozn. č. 15). Nielen v regióne stredného Slovenska, ale i v banských oblastiach Spiša predstavoval *prútkar* významnú osobu, ktorá mala dôležitú funkciu pri rozhodovaní o ťažbe v danej lokalite, niet však nijaký známy skriptúrny záznam o tom, že by *prútkarstvo* u nás jestvovalo ako samostatná živnosť. Faktom však ostáva, že realizácia *prútkarstva* (predovšetkým v studniarstve na určenie výskytu a hĺbky vodného zdroja) na území Slovenska je sporadicky doložená etnografickými záznamami, ako v 19. stor. (HOLUBY), tak i v priebehu 20. storočia (HORVÁTHOVÁ, lkw) – neberúc samozrejme do úvahy enormný rozmach prezentovanej aktivity v poslednom desaťročí, o ktorom isté parciálne informácie uvádzame v nasledujúcich pasážach.

Summa summarum, idey o akejsi čarovnej moci prútika neboli rozšírené len u slovanských, ale všeobecne u všetkých indoeurópskych národov. Mnohé motívy prezentovaného charakteru nachádzame aj v ľudových rozprávkach, v ktorých čarovný prút napr. ukazuje cestu, otvára bralo a podobne. Odhliadnuc od rozprávkových elementov, z ktorých mnohé symbolicky odrážajú realitu, jestvujú etnografické záznamy, že nielen v bájach či povestiach, ale i v skutočnom lokálnom spoločenstve sa vyskytovali osoby, disponujúce akými si zázračnými prútkami, ktoré slúžili napr. na hľadanie stratených predmetov či zablúdených domácich zvierat, odhaľovanie zlodeja, rozlišovanie pravdy od klamstva, zisťovanie pohlavia dieťaťa počas intrauterinného obdobia atď. K ďalším záležitostiam poverového charakteru – napríklad ako si zhotoviť prútk, ako a kedy s ním pracovať, aké modlitby pritom odriekať atď. – porov. podrobnejšie informácie uvedené napr. v HORVÁTHOVÁ 1995: 96 či ZÍBRT 1908: 36-41.

Popri príbuzensky viazaných a generačne odovzdávaných tradičných znalostiach o fenoméne *prútkarstva* existovala aj súveká, akási odborná spisba o prezentovanej problematike. Napríklad už okolo r. 1490 zozbieral a upravil staroveké a stredoveké učenie o umení

Mosadzný prútk s rozvidlením. Čínska tlač, 2. stor. pr. n.l. Všetky ilustrácie z publikácie J. Bienik: *Zázračný prútk*. Bratislava 1991.

Prútkar pri práci na drevoryte zo 16. storočia.

hľadať vodu v útrobach zeme prostredníctvom prútika benediktínsky mních Basilius Valentin v spise *Testamentum*. Neskôr sa spomínaným javom zaoberá napr. Georg Agricola (*De re metallica*, 1550), barón de Beausoleil, Johann Rudolf Glauber (*Baníctvo*, 1652), jezuita Dechalles, francúzsky učenec Vallemont (*La physique occulte*, 1692), abbé Mallemon (*Okultívna fyzika, potažne traktát o magickom prútku*, 1702) a mnohí ďalší bádatelia, dokumentujúci rozvoj *prútkarstva* v tomto období spismi obdobnej orientácie (porov. BIENIK 1991: 10; ZÍBRT 1908: 34).

Po akomsi kultúrnohistorickom kompendiu o jestvovaní fenoménu *prútkarstva* môžeme prejsť k druhej, v titule avizovanej rámcovej myšlienke prezentovaného príspevku, a to k jeho synchronnej existencii v našej modernej spoločnosti, resp. i k istej jeho percepcii – konkrétne: z aspektu vnímania samotných *prútkarov* ako nositeľov tohto javu. Našu informatívnu exkurziu, ktorá poukáže, ako daný fenomén pretrváva a funguje v súčasnej societe, začneme najprv akousi terminologickou diskrepanciou. Totiž v modernom svetovom písomníctve, ktoré sa zaoberá prezentovanou problematikou, existuje viacero názvov pre pomenovanie fenoménu detekcie informácií o prostredí bez využívania známych piatich ľudských senzorov. Bežne sa používajú výrazy ako napr. *fabdomancia*, *rádioestézia*, *rádionika*, *kryptoestézia*, *robdomantia*, *biofyzikálny fenomén*, *siderizmus* a niektoré

ďalšie, ktoré môžu eventuálneho bádatela zavádzať do omylu, resp. i odvádzať od názoru, či jednotliví autori ešte vôbec analyzujú jeden a ten istý jav. V slovenskej literatúre (odbornej i populárnej) sa používajú na jeho označenie buď staršie termíny *prútkarstvo*, *prútkarstvo*, resp. niekedy aj *prútkarský jav*, alebo i novšie – keďže pojmoslovie nebolo homogénne, a to nielen pri pomenovaní prezentovaného fenoménu, uplatňuje sa nová terminológia internacionálneho charakteru – už uvedené termíny *bioindikácia* a *biolokácia*. Etymón oboch starších slovenských pojmov – *prútkarstvo*, *prútkarstvo* – poukazuje jednoznačne na najčastejšie na našom území (ale samozrejme aj v iných regiónoch) používaný inštrument, ktorý oddávna slúži na extrasenzorickú detekciu informácií o teréne, resp. pregnantnejšie o objektoch pod zemským povrchom (v našich podmienkach sa uvedeným spôsobom kedysi zistovala prevažne prítomnosť, resp. hĺbka prameňa vody, určoval sa však, i keď zriedkavejšie, napr. smer zlatonosných a striebornosých žíl, teda náleziská ušľachtilých kovov či výskyt iných rudných ložísk, ba hľadali sa aj rôzne poklady), teda *prút*, *prútk*. Pravdepodobne najznámejším detekčným nástrojom je labilný systém vo forme dichotomickej rázsošky, čiže – vyjadrené zrozumiteľnejšie – konár (prút) dvojvidlicovito rozrastený v tvare širšieho písmena ‘Y’. Chýrnejšie je však azda jeho latinské označenie *virgula* (poveštná *virgula divinatoria*, t. j. vešteká palica), pričom na Slovensku je zaznamenaný (HOLUBY) i jej lokálny slovakizovaný latinizmus *virhuľa*. Operátor (prútkar) s uvedeným bifurkačným inštrumentom pracuje tak, že drží ramená (teda ‘ypsilonové konce’) rázsošky oboma rukami, buď v zovretých dlaniach alebo iba medzi prstami, či

už podhmatom alebo nadhmatom, s nasmerovaním ostrého zakončenia virgule do horizontálnej polohy pred seba, pričom nad miestom, kde sa hľadaný objekt nachádza, začne neuchopený ostrý koniec prútika vibrovať vo vertikálnom smere.

V minulosti sa používal na zhotovenie virgule prírodný materiál (najmä drevo, najčastejšie z jelše, liesky či vŕby vzhľadom na ich relatívne značnú elasticitu, ale aj z agátu, hrabu a višne; tiež rybie kosti a napr. v krajinách Južnej Ázie i bambus), ktorý bol v zásade naporúdzi neustále, avšak napr. taký jelšový, vŕbový či lieskový prútik ľahko strácal pružnosť, a tak mohol byť využívaný iba dočasne. Spomenuli sme už v precedentnej pasáži, že z tohto dôvodu, ako i z dôvodu zložitejšej manipulácie pri extrasenzorickom zisťovaní informácií iného charakteru (nie vždy *prútkar* hľadal iba vodné pramene či ložiská rúd), sa uplatňoval aj ďalší typ detekčného inštrumentu – *kyvadlo*, niekedy označované i ako *side-rické* (t. j. z lat. *hviezdne*) *kyvadlo*, resp. u nás relatívne časté je aj pomenovanie prevzaté z nemčiny, *pendel*. V každom prípade – bez ohľadu na názov – išlo však o kyvadlo s tzv. sférickou charakteristikou, ktorého pohyb nebol obmedzovaný iba na kmity do strán (ako pri bežných pendlovkách), ale ktoré sa mohlo pohybovať v akomkoľvek smere. Indikátor tohto typu sa vyrábala ako závesné zariadenie, ktoré tvorilo závažie a takmer vždy i samostatný záves, opäť síce podobne ako pri virguliach zväčša z prírodných materiálov, avšak ich kvalitatívna zmena v čase v tomto prípade nemenila ich funkčnosť (ako tomu bolo napr. pri strate elasticity prútika). Ako materiál mohlo slúžiť na zhotovenie kyvadla fakticky čokoľvek – z archeologických nálezov vyplýva, že závažím najčastejšie bývali gulky z dreva alebo zo slonoviny, opracované malé horské kryštály, neskôr i predmety z kovu, či už z bronzu, mosadze, medi alebo zlata (známy je snubný prsteň), ale i zo skla či porcelánu; závesom bývali nite, u majetnejších i kovové (zlaté, strieborné) retiazky. Spomeňme len ako ukážku diferenciacie aplikácie tohto typu detekčného aparátu – zaznamenaného však nielen v staroslovanskom období v Poľsku a vo východoslovanských krajinách, ale aj v 19. stor. na francúzskom vidieku – sito zavesené držadlom alebo nitou za prst, resp. ako záves mohli slúžiť i nožnice zabodnuté do sita (tzv. koskinomanca; podrobnejšie informácie porov. v predchádzajúcej pasáži o prezentovanom špecifickom type mantického umenia, resp. v príslušnej uvedenej literatúre).

Azda najväčšiu morfogénu prekonávali kyvadlá a prútiky začiatkom 20. stor., keď sa začali podomácky vyrábať z rôznych kovov¹⁵ umožňujúcich ich zhotovenie nielen do rozmanitých bizarných foriem, ktorých kvalitatívna stránka sa časom nemenila, ale v prípade virgule i jej podstatné zmenšenie, pričom na jej uchytenie už stačila iba jedna ruka (v takom prípade sa ramená kovového prútika držia vo vertikálnej polohe medzi palcom a prostredníkom, resp. ukazovákom buď ľavej, alebo pravej ruky). Objavujú sa i kyvadlá s vyhlbeným otvorom, teda duté, ale aj prútiky so slučkou na hrote, ktoré umožňujú umiestnenie tzv. *svedka*, t. j. akejsi vzorky substancie (či už minerálu, ako napr. zlata, striebra atď., alebo ampulky s vodou, ale i inou kvapalinou), ktorá sa týmto spôsobom hľadá. V dnešnej dobe možno vidieť v rukách jednotlivcov senzitívnych na rozmanité fyzikálne i nefyzikálne heterogenity terénu (*prútkarov*) pri ich praktických úkonoch široký sortiment indikátorov (v súčasnosti sú vyrábané i predávané priam masovo) skutočne v tých najneuveriteľnejších formách. Kovové virgule sa napr. zhotovujú najčastejšie v tvare:

– písmena ‘Y’ – v jazyku *prútkarov* tzv. *lastovičky*; keďže sú pomerne ťažké, sú vhodnejšie pre pokročilých praktikov;

– písmena ‘L’ – slangovo tzv. *elká*; zvyčajne sa používajú pri zisťovaní terénnych nehomogenít dve väčšie ‘elká’ v oboch rukách, ale niekedy iba jedno, zhotovené napr. zo zväčskej elektródy, pričom jeho kratšie rameno sa neraz zasúva i do rúročky z versatilky; za

jednu z najjednoduchšie ‘zhotovených’ virgúl typu ‘L’, ktorú sme videli, môžeme azda považovať teleskopickú rádioanténu zohnutú do pravého uhla;

– písmena ‘T’ – veľmi ľahký indikátor vhodný predovšetkým pre začiatočníkov.

Popri nich sú obľúbené aj pružinové, resp. špirálové virgule, ktoré sa môžu držať jednoručne alebo i obojručne. Na novodobých kyvadlách sa ako závažie používajú rôzne rotačné telesá, valčeky, sklenené nádoby s ortuťou či drôtičky z medi, bronzu, mosadze či iných zliatin, poskrúcané do rozmanitých foriem. Skutočnosť, že fantázii sa medze nekladú ani v tejto sfére ľudských aktivít, môžu potvrdzovať ukážky nezvyčajných detekčných inštrumentov – napr. ako fakticky funkčné a používané kyvadlo slúži i retiazka zo splachovača WC, na konci ktorej je zavesený budík, a ako naozaj bizarná virgula môže vraj fungovať dokonca i živý organizmus: “*Len pre zaujímavosť, videl som aj manipulátora, ktorý ako indikátor použil žabu. Jednu jej zadnú nohu chytil medzi ukazovák a prostredník, a druhú medzi prstenník a malíček. Nad miestom zóny sa žaba vztýčila, asi tak o stodvadsať stupňov, ale žabe sa pritom nič nestalo a tvárila sa pokojne*” (m, 1955).

Po obsiahlejšej deskripcii typov a vývojových foriem mechanických nástrojov na tzv. extrasenzorickú detekciu informácií o prostredí prejdeme už priamo k fenoménu biolokácie a s ním súvisiaceho okruhu otázok. V dnešnej dobe u nás, ale i vo svete, sa tzv. ‘prútkarsky jav’ prakticky uplatňuje najmä v geológii, archeológii či architektúre napr. pri prospekcii ropy, detekcii podzemných inžinierskych sietí či lokalizácii nebezpečných geologických zlomov, ale tiež pri hľadaní nezvestných ľudí, ba dokonca aj v komplementárnych medicínskych náukach a kuratívnych metódach. Summa summarum, spomenutá široká aplikácia v praxi sa odrazila i vo fakte, že u nás – hoci je to pomerne ľahko dostupná informácia, málokto o tom otvorene hovorí, či píše – je prútkarstvo oficiálne zaradené do odboru 904 528, poskytujúc služby v oblasti inžinierskej geológie a hydrogeológie, a dokonca existuje aj osobitná kategória literárnych prameňov s názvom *Druhy nadania*, ktorá v rámci svetovej informatickej katalogizačnej klasifikácie (medzinárodného desatinného triedenia – MDT) oficiálne zahŕňa i súbor diel o problematike prútkarstva a prútkarov pod označením 159.928.23.

Z precedentne uvedených údajov je evidentné, že v praxi sa uplatňuje fenomén biolokácie relatívne často, i keď jeho efektívnosť sa v princípe obmedzuje – na rozdiel od tzv. *bioindikácie*, ktorá je charakterizovaná ako habilita detekcie údajov o celom vonkajšom i vnútornom prostredí, teda nielen o zemskom povrchu, resp. o objektoch pod ním – ‘iba’ na extrasenzorické prijímanie informácií o teréne. Najčastejšie sa v súčasnej dobe zisťuje spomenutá, takmer módna záležitosť, prítomnosť najrôznejších fyzikálnych i nefyzikálnych zdraviu škodlivých heterogenít tej-ktorej lokality. Ich najrozšírenejšie pomenovanie je *geopatogénna zóna* (GPZ), avšak výstižnejším a pregnantnejším je pre ne označenie: *prírodné zemské pásma s katabolickým efektom na ľudský organizmus*. Podľa skúseností prútkarov sú to predovšetkým oblasti, primárne súvisiace s geologickými anomáliami (napr. tektonickými zlomami, presunmi hornín, rádioaktívnymi lokalitami), tokmi podzemných vôd (i niekdajšími, teda už dávno vysušenými či presťahovanými), ale aj s tzv. *Hartmannovými* a *Curryho* pásmami, ktoré vytvárajú pravidelnú geomagnetickú a geoelektrickú – teda i fyzikálne ľahko merateľnú – mriežku (napr. pruhy, nazvané podľa ich objaviteľa MUDr. Manfreda Curryho, riaditeľa Medicínsko-bioklimatického inštitútu v Riederau, majú charakter horizontálne polarizovaného žiarenia vlnovej dĺžky 11 až 21 cm, max. však až 100 cm, teda v oblasti ultravysokého kmitočtu, resp. decimetrových vln ako časti spektra mikrovln, tautologicky, ale laickejšie vyjadrené – v diapazóne od 300 MHz do 3 GHz, a pruhy nazvané podľa ich objaviteľa MUDr. Ernsta Hartmanna, vedúceho Výskumného pracoviska geologickej biológie v Eberbachu, majú podľa fyzikálnych meraní povahu veľ-

mi krátkych vln so zahustenými iónmi sodíkového žiarenia, teda vlnovej dĺžky cca. 588,997 nanometra; Hartmannove a Curryho pásy sa v súčasnosti niekedy označujú i zjednocujúcim termínom, odvodeným od štátnej príslušnosti ich objaviteľov, ako tzv. *švajčiarska mriežka*, v staršej práci o prútkarstve *Umenie prútkarenia* z konca minulého storočia (z r. 1888), teda pred oficiálnou vedeckou verifikáciou týchto zemských pásiem, je však možné nájsť pomenovania *severné zóny* a *západné zóny*). Popri zemských pásmach s katabolickým efektom na ľudský organizmus prirodzeného (resp. prírodného) charakteru jestvujú aj oblasti antropogénneho pôvodu, to znamená arteficiálne, resp. nie prirodzenou aktivitou prírody, ale naopak činnosťou človeka vznikajúce negatívne, tzv. technopatogénne zóny (TPZ; vytvárajú ich predovšetkým inžinierske siete, ako kanalizácia či elektrické a plynové rozvody, tiež najrôznejšie melioračné aktivity, ale napr. i podzemné dutiny, zasypané zvyšky múrov, či dokonca aj rôzne technologické žiarenia 20. storočia, generované napr. rozhlasovými a televíznymi vysielacími, radarmi, masermi, lasermi atď.), na ktorých je podľa skúseností prútkarov podobne ako na GPZ tiež nevhodný – z hľadiska uchovávanía optimálneho zdravotného stavu – dlhodobý pobyt, čo prakticky znamená najmä snahu o vyvarovanie sa spánku či trvalejšej práci na takto profilovaných lokalitách. Okrem GPZ a TPZ však jestvuje aj akýsi ich pozitívny pendant – hoci vo väčšej časti spisby o prútkarstve niet o tomto fakte takmer žiadna zmienka, neraz mnohí praktici v tejto sfére aktivít, tobôž nie laici, ani len netušia o jeho existencii – tzv. *geoeugénne zóny* (GEZ), to znamená: *prirodené zemské pásma s anabolickým efektom na ľudský organizmus*. V serióznejšej odbornej literatúre tohto zamerania sa predsa len sem-tam objaví určitá informácia o ich existencii a v zahraničnom písomníctve sa zvyčajne označujú termínmi ako napr. *'lay lines'* či *'heilige Linien'* (teda akési *'sväté čiary'*), eventuálne i niektorými ďalšími popisnými pomenovaniami. Ich stimulujúci účinok čast' rozhladenejších senzitivných jednotlivcov¹⁶ využíva niekedy i v terapii, avšak aj v tomto prípade si musia terapeuti uplatňujúci ich aplikáciu počínať opatrne, pretože nielen katabolický, ale *"ani anabolický efekt geoeugénnych oblastí nie je vhodný pre dlhodobý pobyt. Človek predsa nemôže stále iba niečo prijímať, veď by praskol"* (m, 1947), čiže rezumujúc, pre dlhotrvajúce pretrvávanie ľudského organizmu na jednom mieste (spánok, práca) predstavuje – podľa skúseností senzitivných osôb na nehomogenity fyzikálnych i nefyzikálnych polí – najvhodnejší priestor energeticky neutrálne miesto, či v danom zmysle: lokalita so stabilnou antro- i geoenergeticko-informačne¹⁷ nevyhranenou situáciou, ktorá tak zamedzuje dlhohodobej nevhodnej (či už negatívnej alebo pozitívnej) stimulácii biosystému. Napokon toto poznanie vychádza nielen so skúsenosti súčasných *prútkarov*, ale je v korelácii (aspoň sčasti) i s istými tradičnými predstavami v ľudovej kultúre Slovenska, podľa ktorých určitý priestor mohol mať tak pozitívny, neutrálny, ako aj negatívny charakter. Na margo, možno povedať, 'nie dostatočných' vedomostí niektorých prútkarov o existencii geoeugénnych zón, je však taktiež ako istú apológiu vhodné dodať, že medzi praktikmi v prezentovanej sfére sú skôr známejšie – ak budeme vychádzať z terminologickej duality mikrokozmu (ľudského organizmu, ktorý tiež disponuje tzv. *čakrami*, čo sú podľa ideí rozšírených vo viacerých kultúrach zvláštne energetické centrá, zabezpečujúce koncentráciu a zároveň i distribúciu *životnej sily* prostredníctvom energetických dráh, *nádi*) a makrokozmu (v tomto konkrétnom prípade nie vesmíru ako celku, ale iba v dimenziách našej planéty) – akési *'kladné zemské čakry'*, čiže vyjadrené tautologicky, určité pozitívne planetárne energetické oblasti s anabolickým efektom na ľudský organizmus:

"Geoeugénnych zón je menej (menej ako geopatogénnych – pozn. autora) a sú vlastne totožné s lej-líniami (lay lines) a ich kríženie vytvára zemské čakry. Veľká časť z nich pripadá na moria, kde sa to nedá využiť, avšak nielen na krížení, ale po celom priebehu medzi

dvoma čakrami je veľmi priaznivá situácia na stavbu takých miest, kde sa ľudia oddávna zhromažďujú a načerpávajú určitú silu” (m, 1937). V Európe je takýchto lokalít pozitívneho charakteru, podľa vyjadrení niekoľkých prútkarov, iba zopár (napr. jedna je v oblasti severného Nemecka neďaleko pobrežia oproti polostrovu Rujana, druhá v poľskom Krakowe pri Wawelskom hrade, ďalšia v Damanhure neďaleko dedinky Vidracco pri meste Ivrea v severnom Taliansku), avšak o existencii takéhoto miesta na území Slovenska sa (aspoň z autorovi dostupných informačných zdrojov) zatiaľ nevie.

Po deskripcii fenoménu biolokácie, teda popisu toho, čo všetko sú prútkari schopní prostredníctvom svojich detekčných inštrumentov ‘meraf’ (odčítavať informácie zo svojho vonkajšieho okolia), prejdeme i k percepcii a interpretácii jeho fungovania z aspektu vnímania samotných *prútkarov* ako nositeľov tohto javu. Hoci sa všeobecne v literatúre (či už v našej etnografickej, porov. napr. HOLUBY 1958: 267-268; HORVÁTHOVÁ 1995: 95; SOULKOVÁ 1908: 251; TYKÁČ 1907: 242; ZÍBRT 1908: 32, 34-36, 40; alebo i v niektorej súčasnej, napr. v publikácii J. Bienika s názvom *Zázračný prútik*, vydannej v r. 1991 a v mnohých ďalších) tvrdí, že samotný inštrument je čarovným (veštickým, začarovaným, zázračným a pod.) predmetom, resp. má čarovnú moc, ktorou človeku ukazuje napr. vodu, poklady, ale tiež i predpokladaného zlodeja, miesto v ľudskom organizme postihnuté chorobou zatiaľ ešte v latentnej forme, a teda nezistiteľné lekárskou diagnostickou aparátúrou atď., tak podľa nedávno minulých ako i v súčasnosti ďalej realizovaných výskumov sa zisťuje, že s danou, nie celkom výstižnou mienkou nemožno plne súhlasiť, pretože neodhaľuje reálny stav, ba možno konštatovať, že omnoho správnejší náhľad na jav prútkarskej reakcie sa nachádza práve na opačnej strane kontinua – teda, že indikátorom, či presnejšie bioindikátorom je človek, a nie neživý nástroj (prútik, kyvadlo). Pritom samotné pohyby detekčného inštrumentu (či skôr akéhosi ukazovadla alebo mechanickej ručičky) vyvolávajú slabé mikrokontrakcie svalov ruky prútkara – kedysi na začiatku výskumov sa v tomto zmysle prezentovalo i presvedčenie o tzv. ‘ideomotorickom pohybe’, čo však neskôr mnohé experimenty vyvrátili – ktoré sú determinované psychickými, fyziologickými i energetickými procesmi prebiehajúcimi v ľudskom organizme. Napokon je zaujímavé, že na uvedený fakt – teda, že pri realizácii prútkarstva zohráva rozhodujúcu funkciu habilita človeka-prútkara, a nie vlastnosť nástroja (prútika) – poukázala aj E. Horváthová konštatujúc, “že niektorí jednotlivci majú v rôznej miere vrodený cit pre rozlíšenie rozdielov v štruktúre určitých prírodných materiálov, ktorý im umožňuje zistiť najmä výskyt podzemných prameňov. Virgula je v ich rukách vhodným diagnostickým nástrojom, kým pre väčšinu ľudí, u ktorých spomínaná schopnosť absentuje, je nepoužiteľný” (HORVÁTHOVÁ 1995: 96).

Medzi eklatantné príklady súčasnej interpretácie fungovania biolokácie (ale i všeobecnejšie bioindikácie) prostredníctvom jednoduchých mechanických inštrumentov patria z najväčšou pravdepodobnosťou dve nasledujúce výpovede našich informátorov (zaznamenané sú aj ďalšie výpovede paralelného charakteru, avšak nie v takej koncíznej forme), ktoré zároveň sumarizujú i precedentné konštatácie.

“Indikátory sú pomôcky na vizualizáciu anomálií. Keď sa prútkár naprogramuje, jednoducho tá virgula alebo kyvadlo reaguje ďaleko citlivejšie na rôzne typy anomálií. Čiže je to iba priemet zvonka, ktorý vyplýva z mojej vôle, čiže chcem to, a cez psychoregulatívnu podstatu sa projikuje na biopole¹⁸ a porovnáva ho s energoinformačnou situáciou terénu, a potom spätne celý tento most sa dostáva ako priemet do anatomicko-biochemickej podstaty, v ktorej vytvorí rôzne mikrokontrakcie svalov, pokiaľ hovorím o zisťovaní anomálií indikátorom. Tieto mikrokontrakcie, ktorých je veľmi veľa, sa prejavajú aj na mojom indikátore a dôjde k reakcii. Čiže biolokačným prístrojom som ja sám, alebo všeobecnejšie, je

ním človek. Je veľmi smiešne počuť, keď niekto hovorí napríklad, že: 'Prosím ťa pekne, čo to máš za virgulu, veď tým nemôžeš nič zistiť'. Takéto posudzovanie je veľmi hlúpe. Dokazovať, že táto virgula je lepšia ako druhá, lebo mne dobre ukazuje, preto je lepšia ako ktorákoľvek iná. Každý človek si musí sám vybrať indikátor, ktorý chce používať. Neexistuje rada, odporúčaná veľkosť. To všetko sú hlúposti a čudujem sa, že ľudia vyrábajúci indikátory, v poslednej dobe najmä všelijaké kyvadlá, ich predávajú za relatívne veľa peňazí a ľudia to kupujú, lebo si myslia, že to je ten správny a dobrý, a ešte aj reklamu si na to spravia. Tak to vôbec nie. Človek si musí nejaký indikátor vybrať alebo vyskúšať povedzme z desiatich tvarov alebo materiálov. Na základe vlastnej skúsenosti ti poviem, že som mal už niekoľko desiatok indikátorov, ale dodnes nie som spokojný. Dnes mám tri na rôzne veci. Čiže neexistuje jeden: toto je tá najsprávnejšia virgula alebo kyvadlo...

Ďalší problém je, že niektorí nosia obrovské virgule, až im ide ruku odtrhnúť, iní zase úplne malé blšky. Tu si treba uvedomiť, že indikátor je iba akási ručička na prístroji. Je to akoby si povedal, že sa ti viac páči ručička na tachometri trabanta ako na rolsrojse /rolls-royce/, a preto by si povedal, že trabant je lepšie auto ako rolsrojs /rolls-royce/. Čiže musím si rozmyslieť, čo chcem dosiahnuť, akú vizualizáciu a čím. Keď robím rukou, je to trochu inak. Ruka možno nie taká presná, ale je veľmi spoľahlivá. S indikátormi sa to dá zase robiť vyslovene s presnosťou na centimeter" (m, 1955).

"Ide o to, že indikátory musia byť labilné systémy, ktoré človek v určitej situácii dokáže udržať v nejakej polohe a ktoré sa v prípade zistenia anomálie začnú hýbať. Pričom pochopiteľne nie sú inteligentné, hoci sa hovorí, že: 'Virgula mi ukázala', alebo: 'Kyvadlo mi ukázalo'. Berme to tak, že je to spôsob hovorenia. V skutočnosti si to ukážem sám. Virgula alebo kyvadlo sú iba ručičky ako na akejkoľvek stupnici. Podstatou toho je, že človek, to čo zachytáva, hoci prstom, dlaňou alebo niečím iným, to zachytáva ako celok a premieta sa mu to do svalstva, ktoré môže robiť mikropohyby a tie sa okamžite za milisekundu prenesú na virgulu a vlastne ju posunú spôsobom, ktorý si človek určí. To je veľmi dôležité. Nejde o to, aby ten indikátor mal nejakú autonómiu. Každý indikátor musí mať určené pravidlá, jednoznačne vo vašich myšlienkach. Určite si pravidlá, že keď tá virgula urobí pohyb tým smerom, znamená to to, iným smerom to znamená to. Dá sa to aj u kyvadla a nemusíte používať žiadne drahé kyvadlo. Ja som zobral z nášho domáceho lustra kúsok, ktorý má tú výhodu, že má hrot a preto ukazuje veľmi presne a je zavesený na obyčajnej oceľovej retiazke. Kyvadlo môže byť z čohokoľvek, na materiáli vôbec nezáleží. Stačí jednoznačné zakódovanie v myšlienkach, že keď mi to kyvadlo začne kývať určitým smerom, znamená to áno alebo nie. Pochopiteľne, môžu to byť len tie najjednoduchšie veci. Nečakajme, že týmto spôsobom sa nám dostanú celé vety odpovedí. Ide skôr o to či áno, či nie, prítomnosť, neprítomnosť určitej informácie, ktorú týmto spôsobom získavam alebo hľadám" (m, 1937).

Potulný prútkar zo 16. storočia.

Rezumujúc uvedené, ale i mnohé ďalšie výpovede analogického či presnejšie konvergujúceho charakteru, podstatným faktorom pri bioindikácii, podľa početných verifikačných procedúr realizovaných v súčasnosti, je samotný ľudský organizmus. (I z tohto dôvodu sa staršie označenie *prútkar* /*prútkár*/ substituuje novším a spresňujúcejším internacionálnym názvom *bioindikátor*, ktorý oveľa pregnantnejšie vystihuje princíp fungovania fenoménu prútkarskej reakcie; *bio* – živý, *indikátor* – ukazovateľ.) A naopak ‘zázračný prútik’ či ‘veštecké kyvadlo’ sa v prezentovanom zmysle vníma iba ako istý typ mechanického nástroja – kvalita ukazovadla pritom nezávisí ani od druhu zhotovovacieho materiálu (zlata, dreva, kovu, skla a i.), ani od jeho tvaru (či už vo forme ‘lastovičky’, ‘elka’, zaveseného sita, splachovača od WC, alebo aj takej bizarnosti ako živá žaba) – ktorý predstavuje iba akúsi ručičku prístroja (‘prístrojom’ je v danom prípade človek), splňajúcu však potrebné technické parametre, čiže primeranú veľkosť a dostatočnú labilitu na to, aby mohla jasnejšie zviditeľniť a súčasne i zosilniť relatívne nízke nadprahové (u trénovaných jednotlivcov dokonca i subliminálne) vnemy. Tie sa prejavujú jemnou muskulatúrnou motorikou, slabými mikrokontraktami svalstva ruky, v ktorej sa príslušný inštrument (virgula, kyvadlo) drží. Samozrejme, nielen človek v roli bioindikátora (prútkára) je schopný reagovať na zmeny fyzikálnych polí, s ktorými prichádza do kontaktu. Aj najrôznejšie *geoaktívne zóny* (geoaktívna zóna je súhrnným názvom pre GPZ i GEZ) či iné nehomogenity tzv. *energeticko-informačného poľa* terénu, manifestujúce sa aj sekundárnymi (eventuálne až terciárnymi) fyzikálnymi efektmi, možno zisťovať i normálnou prístrojovou technikou, napr. citlivými detektormi ionizácie, protónovou magnetometriou (meria zmeny indukcie magnetického poľa s presnosťou radu 10^{-1} nT), magnetometrickým zariadením využívajúcim Hallov fenomén (ešte presnejšia aparatúra umožňuje merať zmeny intenzity magnetického poľa menšieho ako $1,2 \times 10^{-11}$ Am⁻¹), kombináciou polarizačných a farebných filtrov atď. Existuje vypracovaná rozsiahla metrológia bioindikačného fenoménu, teda rozmanité cieľavedomé postupy, ktoré relatívne objektívne snímajú reakciu *prútkarov*, napr. metóda akustickej, ale i magnetoakustickej rezonancie, metóda spontánnych potenciálov, chemitrónová metóda, optickoelektronická metóda, bioluminescenčná metóda a mnohé ďalšie. Pre nás vari najzaujímavejšiu informáciu predstavuje fakt, že aj bývalí československí bádatelia vyvinuli elektronické zariadenie dokazujúce reakcie prútkarov (vynález 828480; autori Still, Rejdák, Fléger, Chlubna), ktoré je založené na princípe elektroodporového, elektromagnetického a rezonančného merania (podrobnejšie porov. BIENIK 1991: 50-73; SAGMEISTER 1992: 20, 45). Keďže uvedenú aparatúru však väčšina ľudí nemá k dispozícii, ba zväčša ani nepoznajú metódy vyhľadávania GPZ, GEZ a TPZ prostredníctvom týchto prístrojov, tak na zisťovanie nehomogenít sa jednoducho využíva človek so schopnosťou rozlišovať rôzne zmeny fyzikálnych, ale i nefyzikálnych polí, senzitívna osoba – *prútkar*. Zatiaľ sa predsa len v prezentovanej sfére prakticky lepšie darí ľuďom ako technike a možno konštatovať, že v súčasnej dobe je doteraz najpresnejším, najlacnejším, ako aj najcitlivejším (i keď zároveň niekedy relatívne nie až tak objektívnym) ‘prístrojom’ samotný človek.

Na záver deskripcie, ako i parciálnej interpretácie fenoménu prútkarstva pripomeňme známy fakt, že spôsobili prútkari dokázu detegovať informácie o akomkoľvek teréne a jeho okolí nielen kontaktným, ale i tzv. dištančným spôsobom.¹⁹ Aby však mohli jednotlivci s rozvinutou percepciou nehomogenít fyzikálneho, ale i nefyzikálneho poľa zisťovať na diaľku napr. GPZ či TPZ v určitom byte, resp. i na pracovisku, je potrebná v prvom rade predovšetkým podmienka priamej prosby o pomoc tým-ktorým človekom žiadajúcim o vyhľadanie problémových či škodiacich oblastí postihujúcich jeho zdravotný stav (v slangu senzitivov sa hovorí o ‘*zónopozitivite*’ či ‘*zónopozitívnom človeku*’), a ako ďalší postulát

k dištančnej bioložke je tiež potrebný aj akýsi navádzací prostriedok, to znamená pri priestorovo vzdialenej detekcii GPZ, TPZ bytu či pracoviska (miestností, kde sa 'zónopozitívny jednotlivec' dlhodobo zdržuje, kde najčastejšie spí a pracuje) je nevyhnutný i presný plánik týchto priestorov. Isteže, bioindikáciou (kontaktnou či dištančnou) sa nemusia zisťovať len zóny, ale fakticky čokoľvek. Podľa našich informácií, ktoré sme zaznamenali pri terénnych výskumoch, sa v súčasnosti zásadne už iba dištančným spôsobom odhaľujú napr. tzv. *porobeniny*,²⁰ pretože pri ich kontaktnom vyhľadávaní, teda fyzicky zúčastnene priamo na mieste výskytu *porobenín*, dochádzalo v minulosti – podľa výpovedí niektorých informátorov – k vážnemu poškodeniu zdravia hľadajúceho senzítiva, buď k jeho dočasnému, ale niekedy i trvalému vyradeniu z týchto aktivít. K presnému určeniu, kde sa *porobeniny* nachádzajú (*porobenina* predstavuje konkrétny produkt: hmotný výsledok, vzniknutý praktikou *porobenía*), je opäť nevyhnutne potrebný čo najvernejší plánik priestoru, kde sa poškodený jednotlivec dlhodobo zdržuje, pretože tieto hmotné nosiče zla sa podľa skúseností *prútkarov* umiestňujú práve kvôli poškodeniu konkrétneho človeka (alebo konkrétnej rodiny) tam, kde trávi najviac svojho času, teda pri jeho dome vonku na dvore (predzáhradke), v dome či v byte. Ako sme však už naznačili, bioindikáciou sa nemusia zisťovať len negatívny vplyv rôznych zón alebo tzv. *porobenín*, ale 'merať' (detegovať informácie z prostredia o prostredí) možno – a v konečnom dôsledku v praxi *prútkari* i 'merajú' – takmer úplne všetko, akúkoľvek skutočnosť: napr. vhodnosť alebo nevhodnosť potravín, liečiv (či už alopatických alebo homeopatických preparátov) pre konkrétneho človeka, časté je tiež meranie krvného tlaku, ale i zisťovanie hladiny obsahu rôznych chemických či organických látok (napr. cukru, cholesterolu atď.) v krvi, z iných ako medicínsky orientovaných záležitostí spomeňme najmä detekciu vyžarovania pozitívnej (negatívnej) 'energie' z umeleckých, starožitných či iných diel, fakticky čokoľvek.

Záverom príspevku o histórii i súčasnosti fenoménu *prútkarstva* môžeme rezumovať, že nositeľmi spomínaného javu sú tzv. *prútkari*, jednotlivci, ktorí oplývajú alebo sa aspoň domnievajú, že majú (resp. prevláda o nich toto presvedčenie) najrozmanitejšie vrodené, alebo inak nadobudnuté akési supranaturálne schopnosti. Či však je habilita *prútkarov* skutočná alebo zdanlivá, je pre kultúrno-antropologicky (etnologicky) orientovaný výskum v princípe irelevantná otázka, avšak samotná existencia osôb, ktorým sa pripisuje dispozícia akýchsi schopností magického charakteru predstavuje v našej spoločnosti reálny a neodškriepiteľný fakt. Skutočnosťou sú pravdaže aj názory – ktoré však už majú iný charakter, nespochybňujúc samotnú existenciu jednotlivcov s predpokladanou supranaturálnou potenciou – že sféra *prútkarstva* je veľmi diskreditovaná, keďže z nej (a najmä z neznalosti ľudí o nej) profitujú ozajstní šarlatáni, čo napokon vyvoláva často i zrejmu nechť odborníkov, ktorí sú priaznivo naklonení k výskumom tohto alebo analogických fenoménov a chceli by sa serióznejšie zaoberať danou proble-

Postava *prútkara*. Francúzska ilustrácia, Lebrun 1701.

matikou. Jestvovanie ľudí s predpokladanými mimoriadnymi vlastnosťami či schopnosťami je i napriek tomu v súčasnosti evidentne jedným z pertraktovaných fenoménov, ku ktorému sa vyjadrujú nielen odborníci rôznych vedných disciplín (predovšetkým prírodovedného a technického zamerania), ale tiež na prezentovaný sociokultúrno-historický jav istým spôsobom nazerá, zaujíma k nemu stanovisko, vníma a hodnotí ho (podľa známych zákonitostí sociálnej percepcie) i značná časť jednotlivcov širšej sociéty. Popritom sa samozrejme aj samotní *prútkari* inkorporujú do širšej spoločnosti a ako nositelia špecifického životného štýlu ovplyvňujú (či už negatívne alebo pozitívne) názory a hodnotové postoje i u iných jednotlivcov makrosociéty. Vychádzajúc z uvedených faktov môžeme konštatovať, že *prútkari* sa spolupodieľajú určitým spôsobom aj na formovaní charakteru každo- dennej reality, a ako takí iste patria aj do sféry záujmu našej vednej disciplíny, etnológie.

POZNÁMKY

- 1 Informácie, ktoré prezentujeme v štúdiu, čerpáme ako z výpovedí samotných praktikov (prútkarov), tak i z relatívne rozsiahlej literatúry o danej problematike. Fenoménu prútkarstva nevenovali pozornosť iba jednotlivci, primárne sa orientujúci na praktickú aplikáciu rozmanitých okultných metódik, ale i seriózni bádatelia, dokonca aj z našej vednej disciplíny (etnografie, resp. etnológie). Z tých starších etnografických publikácií, v ktorých sa prezentujú parciálne poznatky o prútkarstve, aj o samotných prútkaroch spomeňme napr. HOLUBY, J. L.: 1958. Národopisné práce. Zostavil a úvodnú štúdiu napísal dr. Ján Mjartan. 1. vyd. Bratislava, SAV, s. 267-268; (Ikw): 1937. Čomu sa v Kremnici doposiaľ nevenovala pozornosť. Horský náš kraj, 3, č. 11, s. 1; SOULKOVÁ, M.: 1908: Hledání vody pomocí kouzelného prutu. Čes. Lid, 17, s. 251; TYKAČ, J.: 1907. O virhulích. Čes. Lid, 16, s. 242; ZÍBRT, Č.: 1908. Hledači vody a pokladů virgulí. S 11 vyobrazeními. Čes. Lid, 17, s. 31-41; a z novších napr. BELKO, D.: 1998a. Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov. (Komparácia tradičných a súčasných predstáv o pôsobení jedincov s nadprirodzenými schopnosťami.) Slov. Národop., 46, č. 1, s. 10-13; HORVÁTHOVÁ, E.: 1995. Prútkárstvo. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok. Bratislava, s. 95-96; VÁŇA, Z.: 1990. Svět slovanských bohů a démonů. 1. vyd. Praha, s. 192, 240-242. Ďalšie poznatky z inej ako etnografickej (etnologickej) literatúry – z ktorých sme i my čerpali pri tvorbe prezentovanej pasáže – môže eventuálny záujemca nájsť predovšetkým v publikáciách ALLAN, J.: 1994. Záhady. In: Viery a vyznania. Náboženstvá, sekty, paranormálne javy. 2. vyd. Bratislava, VYDAVATELSTVO SLOVART, s. 144-147; BIENIK, J.: 1991. Zázračný prútk. (Teória a prax rádiostézie.) /Interný materiál len pre študijné potreby členov Spoločnosti pre alternatívnu medicínu./ 1. vyd. Bratislava, EKO-KONZULT. 165 s.; GÖÖCK, R.: 1992. Posledné záhady sveta. 1. vyd. Bratislava, GEMINI, s. 153; INGLIS, B. & WEST, R.: 1992. Sprievodca alternatívnou medicínou. 1. sl. vyd. Bratislava, PRÍRODA a. s., s. 259-266; JANČA, J.: 1992. Psychotronika pro každého. Možnosti. Užítí. Rozvoj schopností. 1. vyd. Praha, EMINENT, s. 63-107; (Iř): 1996. Síla zemského žiarenia. In: Bosorka. Záhady, ezoterika, liečiteľstvo, č. 8, s. 12; ROSINSKÝ, T.: 1991. Bioterapia. Príručka pre liečiteľov. 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL, s. 28-30; SAGMEISTER, V.: 1991. Príbehy I. Psychotronické fenomény v príkladoch zo života. Časť prvá "Vidief". 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL, s. 35-42, 75-83; SAGMEISTER, V.: 1992. Základná škola psychotroniky. 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL, s. 14-29; SAGO, V.: 1992a. Stredná škola psychotroniky (10.). In: Mystery, 3, roč. II., s. 26-27; SAGO, V.: 1992b. Stredná škola psychotroniky (11.). In: Mystery, 4, roč. II., s. 26-27; TELÚCH, P.: 1994. Tajomstvo dračích žíl. Príručka pre prútkárov. 1. vyd. Bratislava, EKO-KONZULT. 77 s.; Veľké proroctvá Sibyly, kráľovnej zo Sáby. Proroctvá slepého mládenca, ako aj spôsoby veštenia, ich podrobný výpočet a opis. 1991. Podľa prameňov arabských, biblických, starších i novších spracované, s dokladmi podľa Biblie kráľickej a s porovnaním viacerých proroctiev Sibyly s proroctvami iných významných veštcov od najstarších čias spracoval Vlado Bednár. 1. vyd. Bratislava, TATRAN, s. 207-224; resp. i v hesle "virgule" in: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýšestý díl. U – Vusín. 1. vyd. Praha 1907, J. OTTO, s. 746; či v hesle "proutkařství" in: Malá československá encyklopedie. IV. svazek Pam-S. 1. vyd. Praha 1987, ACADÉMIA, s. 132. Kvantom kvalitných informácií sa nachádza i v zborníkoch prednášok z kongresov, ktoré organizujú Lekárska spoločnosť naturálnej medicíny a Slovenská psychotronická spoločnosť,

- resp. v niektorých časopisoch, ktoré sa zaoberajú i touto problematikou, ako napr. Bosorka, Ego, Gardénia, Mystery, Sophia, či dokonca aj International Express, Život etc.
- 2 V slovenskej literatúre (odbornej i populárnej) nie je pojmoslovie pri pomenovaní prezentovaného fenoménu homogénne (existujú viaceré staršie výrazy, napr. *prútkárstvo*, *prútkarstvo*, *prútkarsky jav*). V prezentovanom príspevku sme sa rozhodli popri moderných internacionálnych termínoch *bioindikácia*, *biolokácia* používať z existujúcich slovenských pomenovaní pre prezentovanú aktivitu katechén výraz *prútkarstvo* (s krátkym 'a'), pretože uvedené označenie zodpovedá aj pravidlám rytmického zákona. Hoci v odbornej spisbe – či už etnografickej alebo v literatúre z iných oblastí – niektorí autori (napr. Horváthová, Bienik, Telúch) aplikujú termín *prútkárstvo* (s dlhým 'á'), neprikláňame sa z vyššie uvedeného dôvodu v našej štúdii k tomuto pojmu. Ďalší slovenský výraz *prútkárstvo* (s pridaním 'i' medzi spoluhlásky) je síce tiež veľmi používaný – i medzi našimi informátormi – ale keďže sa ním neraz označuje aj činnosť súvisiaca s výrobou predmetov upletených z prútia (košíkárstvo), rozhodli sme sa v prezentovanom príspevku pre aplikáciu termínu *prútkarstvo* (bez 'i' medzi spoluhláskami a s krátkym 'a'). V zahraničnej (anglosaskej) literatúre sa najčastejšie na označenie uvedenej aktivity používa výraz *dowsing*; *dowsing rod* na označenie detekčného inštrumentu; *dowsing zone* na označenie geoaktívneho pásma atď.; o danej problematike (napr. návody na vytvorenie vlastného prútika a na jeho bazálne využitie, ale tiež i o širších súvislostiach *prútkarstva*) jestvuje už v súčasnej dobe aj viacero internetových stránok.
 - 3 Existuje viacero verbálnych vymedzení, popisujúcich, čo sa skrýva pod výrazom *prútkarstvo*. Napríklad (pre obmedzený priestorový rozsah uvádzame však len desať bazálnych definícií) *prútkarstvo* je:
 - * hľadanie kovov pomocou prútika; * hledání vody pomocí proutků; * hledání vody pomocí kouzelného prutu; * hledání vody, kovů, drahokamů proutkem čarovným, virgulí; * hľadanie podzemných prameňov a ložísk kovov pomocou špeciálneho prúta; * hľadanie podzemných zdrojov vody pomocou prútika v tvare vidličky, najlepšie z broskyne, vrby alebo hrabu, ale postačí aj kúsok drôtu, či veľrybia kosť; * vyhľadávaní spodní vody a rudních ložisek pomocí virgule, tj. dřevěné nebo drátěné vidlice, ocelového pera, stočeného drátu nebo jiných individuálních pomůcek, např. kyvadla; * hľadanie zlatoносných a stribronosných žíl, pokladov alebo vody; * hľadanie vody, ale aj iných ukrytých vecí, ako sú nafta, archeologické objekty, stratené predmety, ba dokonca nezvestné osoby; * veľmi stará technika, pôvodne používaná a založená na reakciu ľudského organizmu na podzemné anomálie, predovšetkým na pramene, vodné toky, rudné žily a dutiny.
 - 4 Toto verbálne vyjadrenie typických znakov *prútkarstva*, zastrešujúce mnohé iné definície, ktoré si všimli iba isté parciálne charakteristiky prezentovaného fenoménu, bolo oficiálne prijaté v Záhrebe na VI. medzinárodnom kongrese o výskume psychotroniky v r. 1986.
 - 5 Na VI. medzinárodnom kongrese o výskume psychotroniky v Záhrebe sa *bioindikácia* definovala ako "schopnosť živého organizmu detegovať informácie o vonkajšom i vnútornom prostredí" (PSYCHOTRONIKA – ZÁKLADNÉ POJMY, ZÁSADY A PROLEGOMENA 1985: 120).
 - 6 Na VI. medzinárodnom kongrese o výskume v psychotroniky sa definovala i *bioteleognózia*, a to ako "dištančné poznávanie objektívnej reality viazané na vedomie /nevedomie/, ktoré sa nerealizuje na základe známych schopností zmyslov ani racionálnou úvahou. Informácie o objektívnej realite odovzdáva subjekt priamo alebo symbolicky" (PSYCHOTRONIKA – ZÁKLADNÉ POJMY, ZÁSADY A PROLEGOMENA 1985: 120-121).
 - 7 Podľa niektorých súčasných autorov "geopatogénna zóna je taká lokalita na zemskom povrchu, ale i nad ním, v ktorej pod vplyvom prirodzenej alebo umelej nehomogenity dochádza k zmene energeticko-informačných, ale i fyzikálnych polí na teréne i nad ním. Takéto zmeny nie sú indiferentné voči živým organizmom a môžu ich stimulovať negatívne. Stimulácie závisia od dĺžky pobytu v geopatogénnej zóne, ale i od stavu biopoľa biosystému a radia sa k primárnym faktorom vplyvujúcim na zdravie živých organizmov" (SAGO 1991: 24; porov. SAGMEISTER 1992: 18, eventuálne aj BELKO 1995: 64-67).
 - 8 Čínsky symbol pojmu *čchi* vzniká spojením dvoch samostatných znakov čínskeho písma, výstižne vyjadrujúcim zloženie *čchi* z dvoch navzájom odlišných prvkov, z ktorých sa táto čínska všadeprítomná energia skladá. Prvá časť čínskeho znaku predstavuje zložku nehmotnú, nebeskú a je symbolom energie kozmu, ktorý sa číta ako plyn či para (túto prvú časť pojmu európske preklady zachovávajú), druhá časť čínskeho znaku *čchi* je zasa symbolom pre ryžu (teda potravu), čo predstavuje materiálny, resp. pozemský komponent (túto druhú časť pojmu však európske preklady neraz zanedbávajú, čo

- vnáša do terminológie istý zmätok). Zo syntézy hmotného a nehmotného sa skladá celá *čchi*, ako symbolické vyjadrenie podstaty sveta a života. Živé bytosti totiž nemožno vnímať ako hmotu oživenú energiou, ale *čchi* orientuje hmotu smerom k fenoménu života. V zásade je všadeprítomná životná energia, ktorú Číňania nazývajú *čchi* sémanticky porovnateľný termín napr. so známou starorímskou ideou o *vis vitalis*, resp. so starogréckym termínom *dynamis* (eventuálne *univerzálna telesma*), hebrejským výrazom *ruach*, japonským pojmom *ki*, indickým pomenovaním *prána*, melanézske-polynézske názvom *mana* etc.
- 9 V literatúre, zaoberajúcej sa hermetizmom, mágiou, okultizmom, ezoterickými vedami a pod., sa občas upozorňuje (NAKONEČNÝ) na – v novodobých okultistických náukach vcelku bežné – nesprávne sémantické stotožňovanie *divinácie* (veštenie na základe ‘božích znamení’, či už snov, alebo i rôznych prírodných javov, napr. z letu vtákov, z postavenia planét atď.) a *mantiky* (veštenie prostredníctvom rozmanitých arteficiálnych prostriedkov, napr. kariet, krištáľovej gule atď., a tiež i prútika či kyvadla).
 - 10 V 90. rokoch vyšlo u nás viacero rozsiahlych publikácií o problematike *feng šuej* napr.: SATOR, G.: 1998. *Feng šuej. Harmónia života a bývania*. 1. vyd. Bratislava, IKAR. 96 s.; SPEAR, W.: 1997. *Feng šuej: Dizajn života očami starovekého učenia. Harmonické prostredie – zdroj našej energie a zdravia*. 1. vyd. Bratislava, IKAR. 202 s. Isté parciálne informácie o prezentovanej fenoméne však možno nájsť napr. i u ALLAN, J.: 1994. *Záhady*. In: *Viery a vyznania. Náboženstvá, sekty, paranormálne javy*. 2. vyd. Bratislava, VYDAVATELSTVO SLOVART, s. 144-147; BIENIK, J.: 1991. *Zázračný prútik. (Teória a prax rádiostézie.) /Interný materiál len pre študijné potreby členov Spoločnosti pre alternatívnu medicínu.* 1. vyd. Bratislava, EKO-KONZULT, s. 74; ELLWOOD, R. S.: 1996. *Many Peoples, Many Faiths. Fifth Edition*. Upper Saddle River, New Jersey, PRENTICE-HALL, s. 172.
 - 11 V starozákonných kanonizovaných svätopisoch je vymenovaných viacero typov jednotlivcov s predpokladanými či pripisovanými schopnosťami supranaturálneho charakteru. Podľa niektorých znalcov by sa mohli jednotlivé kategórie ‘divotvorcov’ charakterizovať nasledovne: *veštec* veštil z lósov či vystrelených šípov alebo vyvolával ducha mŕtveho; *planétnik* buď veštil z oblakov, alebo mohlo ísť o jasnovidca; *čarodejník* a *kúzelník* vykonávajú viac činností, ale bližšie nešpecifikovaných; *losník pri svojej aktivite používal prevažne lósy*; *zaklínač* zaklínal mŕtvych (podľa iných údajov veštil buď z vody či letu orlov); *hádač* je tiež veštec; *černokňažník* sa opytoval mŕtvych. V zhode s Mojžišovým zákonom (porov. Dt 18, 10-11 a i.) však čarodejníctvo bolo prísne zakázané, a tak akýkoľvek taumaturgos – človek praktizujúci aktivitu tohto charakteru – sa vnímal ako ‘realizátor neprávosti’, ktorý mal byť za ňu sankcionovaný smrteľným trestom. Popri nich existovali u Izraelitov aj inštitúcie ‘vidca’ (roé, ró’é, ro’eh, r’-h), ako aj ‘veštea’ (hozé, chózé, kósem, k-s-m), ktoré prešli po dobytí Kanaánu určitými modifikáciami (predovšetkým vďaka vplyvu ‘prorokov’ /nabi, nábi/, ktorí existovali v Palestíne i v dobách pred príchodom kmeňového zväzu Izraelitov), pričom tieto inštitúcie na rozdiel od zmienovaných kategórií ‘divotvorcov’ boli starými Hebrejmi uznávané. Ešte na prelome 11. a 10. stor. pr. n. l. jahvistickí ‘vidcovia’ (napr. Samuel, Nátan, Gád) a ‘proroci’ existovali popri sebe, avšak postupne spomínané inštitúcie splyývajú (porov. 1 Sam 9, 9) a ich konečným výsledkom bol klasický starozákonný profetizmus. Podrobnejšie informácie porov. napr. u ELIADE, M.: 1995. *Dejiny náboženských predstáv a ideí I. Od doby kamennej po eleusínske mystériá*. 1. vyd. Bratislava, AGORA, s. 288-290; GECSE, G. – HORVÁTH, H.: 1990. *Malý lexikon Biblie*. 1. vyd. Bratislava, SPEKTRUM, s. 164-165; HERIBAN, J.: 1998. VII. Prorocké knihy a proroci Starého zákona. In: *Sväté písmo Starého i Nového zákona. Preklad a poznámky podľa vydání Spolku svätého Vojtecha v Trnave: STARÝ ZÁKON z roku 1955 – NOVÝ ZÁKON z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom Prof. Jozef Heriban, SDB. Trnava, SPOLOK SV. VOJTECHA, s. 1442-1448; NOVOTNÝ, A.: 1992. Biblický slovník*. 3. vyd. Praha, KALICH a ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST, s. 102, 724-726, 1203-1204, 1206-1209; resp. i heslo “čaroději” in: *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Pátý díl. 1892*. 1. vyd. Praha, J. OTTO, s. 862.
 - 12 Môžeme konštatovať, že prvé zmienky o snahe využiť schopnosti divinačného charakteru sú spojené už so založením mesta Rím, keď “Romulus vystúpil na Palatin a Remus na pahorok Aventin, aby získali veštbu od bohov. Remus ako prvý spozoroval veštecké znamenie: uvidel letieť šesť supov. Ale Romulus videl supov dvanásť, a preto mu prislúchala česť založiť mesto” (ELIADE 1996: 102; porov. CIMRHANZL 1879: 207).
 - 13 V starogréckom svete existovalo množstvo metód vysvetľovania znamení, napr. v archaickom období bola rozšírená ‘*ornithomanteia*’ – veštenie podľa druhu vtáka i jeho krik, stupeň jeho pohyblivosti,

miesta a smeru jeho letu; v klasickom období sa dostáva do popredia *'hieroskopia'* – veštenie z vnútornosti zvierat zabitých pri obetách; *'empyromanteia'* – veštenie zo žiary plameňa a dymu, ktorý stúpá z obetných zvierat počas ich pálenia na oltári; *'hydromanteia'* – veštenie z vody; *'nekromanteia'* – nadväzovanie kontaktov s tieňmi mŕtvych a démonmi so zámerom zistiť budúce udalosti; *'oneiromanteia'* – veštenie vykladaním snov; *'katoptromanteia'* – veštenie zo zrkadla; *'chelóniomanteia'* – veštenie budúcnosti z podoby puklín v pancieri korytnačiek spôsobených ohňom; *'kléromanteia'* – veštenie z vyťahnutých žrebov; neskôr známa *'astrológia'*, ktorú si priniesli Gréci z Východu, teda predpovedanie budúcnosti z postavenia hviezd a iných nebeských telies; *'bibliomanteia'* – veštenie z textov posvätných kníh; *'chirromanteia'* – veštenie z ruky; či *'kledonomanteia'* – predpovedanie z mimovoľných alebo nevedomých výrokov človeka, tvoriaca už v zásade akýsi prechod medzi indukčným a vnuknutým veštením; existovalo ešte mnoho ďalších spôsobov.

- 14 Virgula je detekčný nástroj prútkarov vo forme dichotomickej rázsošky – konára (prútu) dvojvidlicovito rozrasteného v tvare širšieho písmena 'Y'. V slovenskej literatúre (odbornej i populárnej) sa občas na pomenovanie takéhoto špecifického prútika používa aj tvar 'virgula' (mäkko, s 'I'), avšak prevažná väčšina súčasných autorov (HORVÁTHOVÁ, ROSINSKÝ, SAGMEISTER, SAGO, TELÚCH a i.) aplikuje na jeho označenie tvar 'virgula' (tvrdo, s 'I'). V súlade s názvom v najnovšej etnografickej publikácii, zaoberajúcej sa i týmto javom (porov. heslo "prútkárstvo" in: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok. 1. vyd. Bratislava 1995, VEDA, s. 95-96) sme sa rozhodli v našom príspevku pri pomenovaní tohto zvláštneho detekčného prútkarskeho inštrumentu uplatňovať termín 'virgula'.
- 15 Hoci rozmach výroby kovových virgúl možno skutočne datovať do obdobia prelomu 19. a 20. stor., v Európe sa už v 13. stor. objavujú prvé prútiky z drôtu – tzv. 'mongolský prúтик' so slučkou uprostred, ktorá umožňovala jeho zloženie a azda i umiestnenie tzv. *svedka*, t. j. akejsi vzorky substancie (či už minerálu, ako napr. zlata, striebra atď., alebo ampulky s vodou, ale i inou kvapalinou), ktorá sa týmto spôsobom hľadá. Napokon existujú záznamy, potvrdzujúce, že v období najväčšieho rozkvetu stredoslovenských baníckych miest používali prútkari popri bežných prútikoch z dreva (jelša, vĺba, lieska) pri svojich aktivitách i kovové (medené) virgule a počas 17. a 18. stor. sa využívali mosadzné virgule i v ďalších európskych krajinách. Podrobnejšie informácie porov. napr. BIENIK, J.: 1991. Zázračný prúтик. (Teória a prax rádiostézie.) /Interný materiál len pre študijné potreby členov Spoločnosti pre alternatívnu medicínu./ 1. vyd. Bratislava, EKO-KONZULT, s. 15; HOLUBY, J. L.: 1958. Národopisné práce. Zostavil a úvodnú štúdiu napísal dr. Ján Mjartan. 1. vyd. Bratislava, SAV, s. 268; HORVÁTHOVÁ, E.: 1995. Prútkárstvo. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok. 1. C. d., s. 95; resp. i v pasáži o existencii prútkarstva v prelomovej epoche neskorého európskeho stredoveku a začiatku novoveku v texte tohto príspevku.
- 16 Senzitívny jednotlivец (resp. *senzitiv, senzibil*) je v súčasnej odbornej literatúre – zaoberajúcej sa tzv. energetickými a informačnými manifestáciami dištančných interakcií medzi organizmami a prostredím (podrobnejšie údaje porov. v nasledujúcej pozn. č. 17) – súhrnné označenie pre viacero kategórií praktikov vo sfére dištančných interakcií, ktorí v závislosti od aplikovania svojej 'divotvornej' schopnosti majú i parciálne funkčné pomenovania, napr. *'biodiagnostik'*, *'bioterapeut'* (liečiteľ), *'biokomunikant'* (telepat), *'biotelegnostik'* (jasnovidec), *'biolokátor'* (prútkar, prútikár) a pod. Podrobnejšie informácie porov. napr. BELKO, D.: 1998a.; BELKO, D.: 1998b.
- 17 Odborníci od polovice 80. rokov najčastejšie definujú psychotroniku – psychotronika ako oblasť bádania, zaoberajúca sa popri inom aj fenoménom *prútkarstva* (porov. pozn. č. 4 a č. 5, ako i príslušný text v príspevku) – ako "interdisciplinárny vedný odbor, skúmajúci vo vedomí /nevedomí/ uvedomovaných a percepčných procesoch viazané dištančné interakcie, ktoré prebiehajú medzi organizmami a prostredím. Študuje energetické a informačné prejavy týchto dištančných interakcií, a tak prispieva k objektivizácii a poznávaniu doteraz neverifikovaných schopností človeka, k hlbšiemu pochopeniu živej hmoty a sveta vôbec" (PSYCHOTRONIKA – ZÁKLADNÉ POJMY, ZÁSADY A PROLEGOMENA 1985: 120; porov. SAGMEISTER 1992: 13). Pod pojmom *prostredie* sa pri psychotronickom bádani chápe všetko (v tom najširšom slova zmysle), čo je mimo subjektu, pričom prostredie uchováva informácie a živá hmota je schopná s nimi interagovať, a pod termínom *dištančná interakcia* sa rozumie, vyjadrené zjednodušene: energetická a informačná výmena medzi dvoma objektmi bez ich fyzického styku. V konkrétnom prípade, ak sa v texte príspevku hovorí o "lokalite so stabilnou antropo i geo-energeticko-informačne nevyhranenu situáciou", označuje sa tým oblasť, v ktorej nepôso-

- bia na človeka ani nevhodné technické (TPZ), ani vhodné (GEZ) či nevhodné (GPZ) zemské energeticko-informačné faktory.
- 18 Začiatkom 80. rokov 20. stor. začali československí bádatelia v oblasti výskumu energeticko-informačných prejavov dištančných interakcií medzi organizmami a prostredím utvárať koncepciu trojúrovňovej schémy človeka, ktorá mala výberom určitých parametrov multidimenzionálnej existencie ľudského individua napomôcť pochopeniu teoretických východísk najrozšírenejších 'zvláštnych' fenoménov (ako napr. *biodiagnostika*, *bioterapia*, *teleportácia*, *aporty*, tzv. *poltergeistové úkazy*) či 'divotvorných' schopností (ako napr. *bioindikácia*, *biokomunikácia*, *biotelegrózia*, *biolokácia*, *biotelekinéza*, *bioaktívacia* etc.). V človeku sa teda podľa vytvorenej koncepcie zjednodušene rozoznáva nasledujúci model troch úrovní: 1. biochemická a morfológická, 2. psychoregulatívna, 3. energoinformačná úroveň; pritom v uvedenej výpovedi sa pod 'biopoľom' myslí práve energeticko-informačné niveau individuálneho biosystému. Podrobnejšie informácie porov. napr. ROSINSKÝ, T.: 1991. *Bioterapia*, c. d., s. 8-11; BELKO, D.: 1995. Pokus o vyhodnotenie magických praktík na Slovensku z hľadiska psychotroniky, c. d., s. 55-56; BELKO, D.: 1997. Pokus o energeticko-informačnú interpretáciu niektorých magických liečebných praktík zaznamenaných v tradičnej ľudovej kultúre Slovenska, c. d., s. 64-65; BELKO, D.: 1998a. Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov, c. d., s. 20.
 - 19 Explikovať možnosť detekcie informácie o akomkoľvek teréne (alebo celkovo detegovať informácie z prostredia o prostredí) tzv. dištančným spôsobom vyžaduje oveľa širší priestor, než aký poskytujú krátká pasáž v poznámke, pretože je to príliš rozsiahla problematika. V krátkosti: pri dištančnom spôsobe zisťovania informácií sa využíva tzv. princíp sterické indeterminovanosti informačnej časti energoinformačnej úrovne individuálneho biosystému. Podrobné údaje môže nájsť záujemca napr. v ROSINSKÝ, T.: 1991. *Bioterapia*, c. d., s. 12-13; ROSINSKÝ, T.: 1993. *Človek, bytie a umenie*, c. d., s. 49-51; ZALAŠ, I.: 1992. Morfogenetické podobnosti interakcií. In: Zborník prednášok z kongresu Psychotronica Slovaca 14.-15. novembra 1992 v Bratislave, s. 27-28; resp. i v BELKO, D.: 1995. Pokus o vyhodnotenie magických praktík na Slovensku z hľadiska psychotroniky, c. d., s. 56; BELKO, D.: 1997. Pokus o energeticko-informačnú interpretáciu niektorých magických liečebných praktík zaznamenaných v tradičnej ľudovej kultúre Slovenska, c. d., s. 65; BELKO, D.: 1998a. Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov, c. d., s. 20-21 a i.
 - 20 Uvádzame tu i krátku terminologickú poznámku, vzhľadom na často nesprávnu aplikáciu pojmov *porobenie* a *porobenina* (ktoré sa niekedy sémanticky zamieňajú dokonca aj v odbornej etnografickej literatúre). Pod termínom *porobenie* (ďalšie lokálne ľudové názvy sú napr. *poslúženie*, *preškodenie*, *povraženie*, *začarovanie* atď.; všetky pomenovania označujú magickú praktiku, o ktorej existuje dostatok zozbieraných dokladov aj v slovenských etnografických reáliách) sa má rozumieť určitý magický postup negatívneho charakteru, a nie samotné hmotné médium, ktoré sa najčastejšie označuje ako *porobenina* (iné miestne názvy sú napr. aj *porobisko*, *porobenisko*, *vraženie*). Konkrétne – zo zorného uhla senzítívov – sa pod *porobením* rozumie cielavedomý a uvedomovaný technologický postup, úmyselná metóda kombinácie istých verbálnych praktík a súčasného vytvárania materiálneho mediátora negatívneho energeticko-informačného pôsobenia; pod termínom *porobenina* sa vníma už konkrétny produkt – hmotný výsledok vzniknutý samotnou technikou *porobenia*.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALLAN, J.: 1994. Záhady. In: Viery a vyznania. Náboženstvá, sekty, paranormálne javy. 2. vyd. Bratislava, VYDAVATELSTVO SLOVART, s. 137-199.
- BELKO, D.: 1995. Pokus o vyhodnotenie magických praktík na Slovensku z hľadiska psychotroniky. Diplomová práca. Bratislava, FF UK. 133 s.
- BELKO, D.: 1997. Pokus o energeticko-informačnú interpretáciu niektorých magických liečebných praktík zaznamenaných v tradičnej ľudovej kultúre Slovenska. *Slov. Národop.*, 45, č. 1, s. 62-74.
- BELKO, D.: 1998a. Otázka percepcie času a priestoru u senzibilov. (Komparácia tradičných a súčasných predstáv o pôsobení jedincov s nadprirodzenými schopnosťami.) *Slov. Národop.*, 46, č. 1, s. 5-27.

- BELKO, D.: 1998b. Predslov. O tradičnej ľudovej mágii, démonológii a súčasnej psychotronike. In: TELÚCH, P.: Amulety a talizmany, ochranné predmety človeka v kultúre Slovanov a iných národov. Bratislava, PRINT-SERVIS 1998, s. 3-17.
- BIBLIA. Písmo Svätej Starej a Novej zmluvy. Preklad pripravila redakčná komisia Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. Liptovský Mikuláš 1978, TRANOSCIUS. 1079 s.
- BIENIK, J.: 1991. Zázračný prútik. (Teória a prax rádiostézie.) /Interný materiál len pre študijné potreby členov Spoločnosti pre alternatívnu medicínu./ 1. vyd. Bratislava, EKO-KONZULT. 165 s.
- CAVENDISH, R.: 1994. Dějiny magie. 1. vyd. Praha, ODEON. 197 s.
- CIMRHANZL, T.: 1879. Mythologie, bájesloví Řeků a Římanů. 1. vyd. Plzeň, NAKLADATELSTVÍ VENDELÍNA STEINHAUSERA. 236 s.
- ELIADE, M.: 1995. Dejiny náboženských predstáv a ideí I. Od doby kamennej po eleusínske mystériá. 1. vyd. Bratislava, AGORA. 398 s.
- ELLWOOD, R. S.: 1996. Many Peoples, Many Faiths. Fifth Edition. Upper Saddle River, New Jersey, PRENTICE-HALL. 436 s.
- FLACELIÈRE, R.: 1977a. Veštby. In: Lexikon gréckej civilizácie. 1. vyd. Bratislava, TATRAN, s. 454-455.
- FLACELIÈRE, R.: 1977b. Veštcí. In: Lexikon gréckej civilizácie. 1. vyd. Bratislava, TATRAN, s. 455-457.
- GÖÖCK, R.: 1992. Posledné záhady sveta. 1. vyd. Bratislava, GEMINI. 191 s.
- GECSE, G. – HORVÁTH, H.: 1990. Malý lexikon Biblie. 1. vyd. Bratislava, SPEKTRUM. 216 s.
- HERIBAN, J.: 1998. VII. Prorocké knihy a proroci Starého zákona. In: Sväté písmo Starého i Nového zákona. Preklad a poznámky podľa vydania Spolku svätého Vojtecha v Trnave: STARÝ ZÁKON z roku 1955 – NOVÝ ZÁKON z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom Prof. Jozef Heriban, SDB. Trnava, SPOLOK SV. VOJTECHA, s. 1442-1448.
- HOLUBY, J. L.: 1958. Národopisné práce. Zostavil a úvodnú štúdiu napísal dr. Ján Mjartan. 1. vyd. Bratislava, SAV. 548 s.
- HOOVER, D. W.: 1992. Ako odpovedať na... okultizmus. 1. vyd. Liptovský Mikuláš, TRANOSCIUS. 46 s.
- HORVÁTHOVÁ, E.: 1995. Prútkárstvo. In: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. zväzok. 1. vyd. Bratislava, VEDA, s. 95-96.
- INGLIS, B. & WEST, R.: 1992. Sprievodca alternatívnou medicínou. 1. sl. vyd. Bratislava, PRÍRODA a. s. 352 s.
- JANČA, J.: 1992. Psychotronika pro každého. Možnosti. Užití. Rozvoj schopností. 1. vyd. Praha, EMINENT. 143 s.
- (lkw): 1937. Čomu v Kremnici doposiaľ nevenovali pozornosť. Horský náš kraj, 3, č. 11, s. 1.
- (lr): 1996. Sila zemskeho žiarenia. In. Bosorka. Záhady, ezoterika, liečiteľstvo, č. 8, s. 12.
- MČE 1987: Proutkařství. In: Malá československá encyklopedie. V. svazek Pom-S. 1. vyd. Praha, ACADEMIA, s. 132.
- NAKONEČNÝ, M.: 1993. Lexikon magie. 1. vyd. Praha, NAKLADATELSTVÍ IVO ŽELEZNÝ. 350 s.
- NOVOTNÝ, A.: 1992. Biblický slovník. 3. vyd. Praha, KALICH a ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST. 1404 s.

- OSN V: 1892. Čaroději. In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Pátý díl. C – Čechůvky. 1. vyd. Praha, J. OTTO, s. 861-862.
- OSN XXVI: (sine anno). Virgule. In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýšestý díl. U – Vusín. 1. vyd. Praha, J. OTTO, s. 746.
- PSYCHOTRONIKA – ZÁKLADNÉ POJMY, ZÁSADY A PROLEGOMENA. /Výťah zo sprievodcu po psychotronike. VI. medzinárodná konferencia o výskume psychotroniky, Záhreb 1986/. In: Psychotronika 85. Zborník zo sympózia v októbri 1985. Bratislava 1985, s. 119-126.
- ROSINSKÝ, T.: 1991. Bioterapia. Príručka pre liečiteľov. 1.vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL. 111 s.
- ROSINSKÝ, T.: 1993. Človek, bytie a umenie. 1. vyd. Bratislava, TELEFLASH. 171 s.
- SAGMEISTER, V.: 1991. Príbehy I. Psychotronické fenomény v príkladoch zo života. Časť prvá "Vidieť". 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL. 112 s.
- SAGMEISTER, V.: 1992. Základná škola psychotroniky. 1. vyd. Bratislava, FLASH CHANNEL. 120 s.
- SAGO, V.: 1991. Stredná škola psychotroniky (4.). In: Mystery, september, roč. I., s. 24-25.
- SAGO, V.: 1992a. Stredná škola psychotroniky (10.). In: Mystery, 3, roč. II., s. 26-27.
- SAGO, V.: 1992b. Stredná škola psychotroniky (11.). In: Mystery, 4, roč. II., s. 26-27.
- SATOR, G.: 1998. Feng šuej. Harmónia života a bývania. 1. vyd. Bratislava, IKAR. 96 s.
- SOULKOVÁ, M.: 1908: Hľadání vody pomocí kouzelného prutu. Český lid, 17, s. 251.
- SPEAR, W.: 1997. Feng šuej: Dizajn života očami starovekého učenia. Harmonické prostredie – zdroj našej energie a zdravia. 1. vyd. Bratislava, IKAR. 202 s.
- TELÚCH, P.: 1994. Tajomstvo dračích žíl. Príručka pre prútkárov. 1. vyd. Bratislava, EKO-KONZULT. 77 s.
- TYKAČ, J.: 1907. O virhulích. Český lid, 16, s. 242.
- VÁŇA, Z.: 1990. Svět slovanských bohů a démonů. 1. vyd. Praha, PANORAMA. 288 s.
- VPSKZS: 1991. VELKÉ PROROCTVÁ SIBYLY, KRÁLOVNEJ ZO SÁBY. Proroctvá slepého mládence, ako aj spôsoby veštenia, ich podrobný výpočet a opis. Podľa prameňov arabských, biblických, starších i novších spracované, s dokladmi podľa Biblie kralickej a s porovnaním viacerých proroctiev Sibily s proroctvami iných významných veštcov od najstarších čias spracoval Vlado Bednár. 1. vyd. Bratislava, TATRAN. 232 s.
- ZALAŠ, I.: 1992. Morfogenetické podobnosti interakcií. In: Zborník prednášok z kongresu Psychotronica Slovaca 14.-15. novembra 1992 v Bratislave, s. 27-31.
- ZÍBRT, Č.: 1908. Hledači vody a pokladů virgulí. S 11 vyobrazeními. Český lid, 17, s. 31-41.

VYSVETLIVKY ZNAČIEK A SKRATIEK LITERATÚRY CITOVANEJ V TEXTE:

* alfanumerický zoznam značiek citovaných biblických spisov

1 Sam – Prvá kniha Samuelova

Dt – Kniha Deuteronomium (Piata kniha Mojžišova)

Ex – Kniha Exodus (Druhá kniha Mojžišova)

Nm – Kniha Numeri (Štvrtá kniha Mojžišova)

Oz – Kniha proroka Ozeáša

Pozn. autora: Citáty zo Starého zákona, ktoré používame v prezentovanom príspevku, sme prevzali zo slovenského prekladu Svätého písma Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v., ktorý na rozdiel od katolíckeho prekladu nielenže obsahuje doplnky z niektorých rukopisov gréckej pôvodiny – čím výstižnejšie uchováva originalitu a tak azda i zmysel biblického textu – ale zároveň je evanjelický preklad do slovenčiny aj novšieho dáta (r. 1978), čím zasa lepšie zdôrazňuje krásu slovenského jazyka, než katolícky preklad Starého zákona z roku 1955. Na strane druhej je vhodné uviesť, že naopak pre biblické knihy (pri ich citácii v mnohých publikáciách sú, zväčša z dôvodu rozličnej konfesie autorov, rôznotvárne) sme sa rozhodli v štúdiu používať značky kanonizovaných biblických spisov, tak ako sú uvádzané v katolíckych prekladoch Starého a Nového zákona (porov.: Zoznam biblických kníh a ich značiek. In: Sväté písmo. Nový zákon. Preklad podľa typického vydania Novej Vulgáty, upravenej podľa zásad Druhého vatikánskeho koncilu na príkaz Pavla VI. a promulgovanej pápežom Jánom Pavlom II. Trnava 1986, SPOLOK SV. VOJTECHA, s. 29-30; Biblické spisy. In: Sväté písmo Starého i Nového zákona. Preklad a poznámky podľa vydání Špolku svätého Vojtecha v Trnave: Starý zákon z roku 1955 – Nový zákon z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom Prof. Jozef Heriban, SDB. Trnava 1998, SPOLOK SV. VOJTECHA, s. 7-8), keďže v súčasnosti sú v našom kultúrnom regióne v spiseb teologicko-religiózneho zamerania najrozšírenejšie, resp. autormi najviac používané.

- * alfabetický zoznam skratiek ďalšej citovanej literatúry
- MČE – Malá československá encyklopedie
- OSN – Ottův slovník naučný
- VPSKZS – Velké proctvá Sibily, královnej zo Sáby

ZOZNAM A BAZÁLNA PASPORTIZÁCIA INFORMÁTOROV:

- (m, 1937) – T. R., MUDr., CSc., nár. slovenská, R-K, Nitra, rok narodenia 1937, muž
- (m, 1947) – G. S., MUDr., nár. slovenská, R-K, Bratislava, rok narodenia 1947, muž
- (m, 1955) – V. S., Ing., nár. slovenská, R-K, Bratislava, rok narodenia 1955, muž

PAST AND PRESENT OF DOWSING

Summary

This is a study of the past and present of the dowsing – a phenomenon, which is most probably rooted in ancient human experience. The first part of the study is dominated by the writer's interest in its cultural and historical aspects; he inquires into records which account how dowsing was practised in antiquity, the Middle Ages and modern history. Here, he also describes how it developed in remote areas, such as China, the Near East and Europe. Dowsing, or rather its specific forms, were known to many ethnic communities; in several territories, such as ancient Rome or later on German speaking regions, it was even carried out as a specific business. It is of great interest to us that also Slavic sources, which are closest to us not only because of cultural relationship, provide evidence about individuals – dowers – who possessed a magical power – the power of dowsing, which, in the broader sense of the word, belongs with mantic arts. Despite the fact that several researches narrowly define dowsing as a specific and non-verified method of searching for water or ore deposits, or concentrations of hoards underground by means of a special dowsing-rod (so-called siderealism), it is possible to say that this well-tried method of detecting most various objects and revealing phenomena inaccess-

sible to sight was not applied exclusively in the above sense. The dowser principally acted as a kind of *taumargos*, a person capable of detecting hidden secrets by his “miraculous” Y-shaped rod. In the art of dowsing the rod usually made of osier or hazel- and alder-wood, because of the elasticity, was not the only means used. There was also another means of detection – pendulum, sometimes called sidereal (the word is borrowed from Latin and relates to stars). It was an suspended object, consisting of the pendulum weight and the suspender. In the second part of the study, the writer endeavours to synchronically analyse the practice of dowsing in modern society and, at least partially, describe, conceptualise and interpret this often publicly treated phenomenon from the point of view of those who have been endowed by this magical power – the dowsers themselves. Whether the capacity of dowsing is real or only seeming is principally irrelevant to cultural-anthropology (ethnology) oriented research. Nevertheless, the mere existence of individuals in our society who are thought to have this magical property is a real fact. This socio-cultural phenomenon under examination apparently appeals to a wider public who do not hesitate to express their points of view and judge it (according to the laws of social perception). Moreover, dowsers are part of a society and owing to the lifestyle of their own they may affect views and values of other members of the macro-society, either in positive or negative ways. Relying on stated facts, it is possible to say that dowsers in a particular manner participate in shaping everyday life and as such they deserve interest of ethnologists.

Vydáva Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r. o.

Ročník 47, 1999, číslo 4
Vychádza štvrtročne

Hlavný redaktor:
Mgr. Dušan Ratica, CSc.

Výkonné redaktorky:
PhD. Tatiana Krupová, PhDr. Zora Vanovičová

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Lubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc., PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Jan Krist, Doc. Milan Leščák, CSc., PhDr. Martin Mešša, PhDr. Magdaléna Paríková, CSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava
Registr. č. 7091

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma
Slovak Academic Press, spol. s r. o. P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly Review of the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 47, 1999, Number 4

Editors: Dušan Ratica, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovakia

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P. O. Box 57, Nám. Slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia and SLOVART G.T.G. Ltd., Krupinská 4, P.O.Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 47, 1999, No 4

Rédacteurs: Dušan Ratica, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Adresse de la rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slovaquie

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 47, 1999, Nr. 4

Redakteure: Dušan Ratica, Tatiana Krupová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava, Slowakei

SLOVENSKÝ NÁRODOPIIS

ISSN 1335-1303

MIČ 49 61